

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Název projektu:

Internacionalizace, spolupráce, inovace, reflexe a evaluace v přípravě budoucích učitelů

Registrační číslo:

CZ.02.3.68/0.0/0.0/19_068/0015764

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons 4.0 ve variantě BY-SA

Kompendium holocaust (MB)

Vývoj učení o rasách a „vědecký“ antisemitismus

Nacionálně socialistická ideologie o nadřazené německé rase je neoddelitelně spjata s představou, že lidské rasy mají nejen různou hodnotu, ale – na rozdíl od jiných rasových teorií – představují i odlišné živočišné druhy. Proto lze jen obtížně určit, zda lze ony „tradiční“ rasistické vize přímo spojit s nacionálně socialistickým pronásledováním Židů.

Antická společnost jako taková rasové rozdíly mezi lidmi neznala, civilizační nadřazenost do jisté míry ano, avšak otrokem se mohl stát za jistých nepříznivých okolností každý. Ani rozptýlení Židů po jejich neúspěšném povstání v roce 70 po Kr. nebylo projevem rasové nenávisti či nesnášenlivosti. Podobně raně středověké války (reconquista, křížové výpravy, likvidace údajných kacířů atd.) neměly rasový podtext. Netolerantnost vůči „nevěřícím“ však nabývala často brutálních forem, Židé byli často coby „vrahové Ježíše Krista“ cílem – zpravidla i majetkově motivovaných – pogromů.

Slovo rasa – ve smyslu lidská rasa – se poprvé objevilo pravděpodobně v Itálii 17. století (razza) a – označovalo tvory či osoby „neznámého původu“. Velmi rychle proniklo do franštiny (race) a odtud bylo převzato do němčiny (Rasse). Již francouzští encyklopedisté používali tento pojem pro označení odlišných lidských kultur. Současně však sloužilo i pro klasifikaci národů dle stupně jejich civilizační úrovně. Velmi rychle však sloužilo pro označení kombinace náboženských, civilizačních, intelektuálních jakož i fyzických vlastností určitých etnik. Na počátku 18. století tak začíná rozdělování lidstva na různé rasy s rozdílnou hodnotou. V době vrcholícího obchodu s otroky poskytovalo přiřazení k nižší rase racionální zdůvodnění pro samotnou existenci otrokářství.¹

18. století bylo dobou bouřlivého rozvoje přírodních věd. Vedle matematiky a fyziky se rozvíjela zejména biologie, kterou výrazně posunula vpřed klasifikace a typologizace švédského přírodovědce **Carla von Linné**. Systematizace poznatků se stává takřka módní záležitostí a snaha „zařadit“ všechny přírodní vědy do jednotného systému se promítá i do věd zcela nových, k nimž se na přelomu 18. a 19. století přidává antropologie. Jejím zakladateli v Německu byli anatom **Johann Friedrich Blumenbach** a filozof a historik **Christoph Meiners**. První z nich tvrdil, že každá rasa má svoji hodnotu, zatímco ten druhý ve své knize „Lidské rasy“ vyšel z evropských kulturních předsudků a na konci jeho klasifikace se tak ocitli Židé, Indiáni a černoši.

Věda o rasách se na již zmíněném přelomu 18. a 19. století stala uznávanou vědeckou disciplínou. Významnou podporu získala nauka o rasách na základě výzkumů německého germanisty **Franze Boppa**, zakladatele srovnávací jazykovědy, který objevil příbuznost indoevropských jazyků (řečtiny, perštiny, latiny a sanskrtu) a odvodil z ní existenci prapůvodní indoevropské (v němčině indogermánské) rasy.²

Některé indo – íránské národy, náležející do tohoto prostoru, označovaly sami sebe za Árijce, tedy „ušlechtilé“. Tato skutečnost nesmírně zaujala francouzského diplomata, světoběžníka a především aristokrata jménem **Joseph Arthur de Gobineau**. Ten se mimochodem domníval, že je schopen doložit svůj původ až k franckým dobyvatelům Galie. Začal spekulovat o galo – románské rase a pomocí tehdy nesmírně populární srovnávací metody zpracoval své poznatky o národech a rasách ve čtyřsvazkovém díle „Esej o nerovnosti lidských ras“ (česky 1942).³ Dospěl k pozoruhodným závěrům. Vytvořil teorii, dle které na severu Evropy žijícím Árijcům jako vyšší rase náleží právo vládnout rasám nižším, k nimž počítal černochoy a Semity. Nijak zvláště se však nezabýval Germány, k mýtickým Árijcům řadil

¹ Rasa. Dostupné z: <https://wikisofia.cz/wiki/Rasa>, stav 25. 10. 2018.

² Der grosse Brockhaus. Handbuch des Wissens in zwanzig Bänden. Dritter Band. Ble – Che. Leipzig 1929, s. 158.

³ BUDIL, Ivo. T. Arthur Gobineau a vznik moderního rasizmu. Odlišnost vzpírající se jednoduchému řešení. Dostupné z: <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2008/cislo-6/arthur-gobineau-vznik-moderniho-rasizmu.html>, stav: 20. 11. 2018.

především Angličany a Vlámý.⁴ Důkazem pro jeho tvrzení měl být stav civilizace, zejména pak vysoká kulturní úroveň a vice versa: vysoká civilizační a kulturní úroveň je dána vysokým podílem „árijské krve“ těchto národů.⁵ Obsáhlá „Esej“ obsahovala řadu věcných a vyvratitelných omylů, a to jak medicínských a biologických, tak i jazykových. Ten základní je zcela triviální: na severu Evropy totiž Árijci nikdy nežili. Navzdory těmto omylům byly jeho teorie uznávány široce uznávány a rozpracovávány. Gobineau by pravděpodobně nezískal takový věhlas, kdyby se prakticky ve stejném časovém období nepůsobili a nepublikovali dva skuteční vědci: **Charles Darwin** a **Gregor Johann Mendel**.

V roce 1859 vydal Darwin svoji přelomovou práci „O původu druhů přírodním výběrem“. Pro rasové teorie měl význam právě onen „přírodní výběr“, dle kterého v boji jednotlivých druhů (tedy ras) vznikají ti nejschopnější a nejprizpůsobivější bytosti. Koneckonců v práci „Původ člověka“ teoretizoval Darwin o tom, že úspěch v konkurenčním boji o přežití zvýhodnil jednotlivé rasy podle „stupně jejich civilizovanosti“, což jasně naznačuje, že primitivní národy světa by nakonec mělo čekat vyhynutí. J. G. Mendel dokázal vliv dědičnosti při křížení a vzniku nových rostlinných druhů. Pochybné přenesení tohoto modelu na lidskou společnost vedlo ke vzniku sociálního darwinismu, který významně ovlivnil nacionálně socialistickou rasovou ideologii i její teorii o „právu silnějšího“.⁶

Právě propojením Gobineauových rasových teorií s poznatky, které přinesli Darwin a Mendel, vznikla nebezpečná směs ideologických představ o nadřazenosti bílé rasy. V období po vytvoření Německé říše (1871) se tyto rasové úvahy, publikované v řadě pamfletů a letáků, soustřeďovaly ve stále větší míře na Židy. Ti začali být vnímáni a představováni jako svého druhu „antirasa“. Ve spisku novináře **Wilhelma Marra** „Vítězství Židovstva nad Germány“ se poprvé objevují termíny jako „antisemitismus“ a „zažidování“ (Verjudung). Termín „antisemitismus“ se následně velmi rychle rozšířil do většiny evropských jazyků, ačkoli je z vědeckého hlediska velmi pochybný. Marra zřejmě nikdy nenapadlo, že k Semitům náleží i Arabové, proti kterým nic neměl.⁷

Za zmínku stojí i **Eugen Karl Dühring**, který ve svém traktátu „Židovská otázka jako otázka rasová, mravní a kulturní“ velmi vulgárním stylem objasňoval, že Židé jako parazité obsadili všechny oblasti společensko – kulturního života.⁸ Autorem obsáhlého Antisemitského katechismu, v pozdějších vydáních označeného jako „Rukověť židovské otázky“, byl **Thomas Fritsch**, který nakonec své výpady proti Židům doplnil argumentem, že Židé jsou jako po stránce duchovní, tak tělesné produktem rozkladu, neboť se jedná o prastarou, vymírající rasu, která, aby nevymřela, paraziticky vykořisťuje jiné rasy.⁹ Fritschova tvrzení o zkázonosné roli Židů s gustem rozvíjel antisemitský plátek z doby Třetí říše – *Der Stürmer*¹⁰, který přejímal Fritschem jako fakta předkládané středověké předsudky o Židech, kteří hanobí hostie, otravují studně, vraždí děti, przní křesťanské panny atd.

⁴ Joseph Arthur hrabě von Gobineau (1816 – 1882), francouzský diplomat a spisovatel. Jako básník je již dávno zapomenut, naproti tomu jeho „dílo“ o nerovnosti lidských ras, které byl po ztrátě misionářské zdůvodnění pokusem o „vědeckou“ legitimizaci imperialismu a kolonialismu. Jeho myšlenek se později chopili R. Wagner a jeho zeť H. S. Chamberlain, kteří je propojili s nastupujícím nacionálním socialismem. ZENTNER, Christian, BEDÜRFTIG, Friedemann. (Hrsg.) *Das grosse Lexikon des Dritten Reiches*. München 1985, s. 218. ISBN 3-517-00834-6.

⁵ *Der grosse Brockhaus. Handbuch des Wissens in zwanzig Bänden. Siebenter Band. Gas – Gz.* Leipzig 1930, s. 452.

⁶ ZENTNER, Christian, BEDÜRFTIG, Friedemann, o. c., s. 216. Srv. *Der neue Brockhaus. Zweiter Band. F – K.* Leipzig 1937, s. 109.

⁷ *Wilhelm Marr*. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_Marr, stav: 29. 8. 2018.

⁸ *Der neue Brockhaus. Erster Band. A – E.* Leipzig 1936, s. 621. Heslo zpracované ve „velkém Brockhausu“ z roku 1930 nevěnuje Dühringovu antisemitismu prakticky žádnou pozornost, připomíná jen jeho zájem o židovské a křesťanské náboženství. „Nový Brockhaus“ ovšem vyšel v roce 1936, tedy v době Třetí říše. Srv. *Der grosse Brockhaus. Handbuch des Wissens in zwanzig Bänden. Fünfter Band. Doc – Ez.* Leipzig 1930, s. 152n.

⁹ Theodor Fritsch (1852 – 1933), německý publicista, v roce 1924 byl krátce poslancem za NSDAP v Říšském sněmu. Původně brojil proti jen „židovskému kapitálu“, od roku 1902, kdy začal vydávat časopis *Hammer* (Kladivo) bojoval také proti svobodným zednářům a katolické církvi. Mezi nacionálními socialisty se stal kultovní figurou zmíněným „Antisemitským katechismem“, vydaným již v roce 1887. ZENTNER, Christian, BEDÜRFTIG, Friedemann, o. c., s. 216. Srv. *Der neue Brockhaus. Zweiter Band. F – K.* Leipzig 1937, s. 128.

¹⁰ Antisemitský a pornografický plátek, vydávaný Juliem Streicherem od roku 1923, nesl podtitul „Německý týdeník pro boj za pravdu“. Neblaze proslulé jsou především karikatury Židů, které kreslil Philipp Rupprecht, na titulní straně vždy stálo heslo „Židé jsou naše neštěstí“. Masově šířený časopis – dosahoval nákladu až 400 000 výtisků – naposledy vyšel 1. února roku 1945. ZENTNER, Christian, BEDÜRFTIG, Friedemann. (Hrsg.) *Das grosse Lexikon des Dritten Reiches*. München 1985, s. 216. ISBN 3-517-00834-6.

Liberální antisemitismus Židům vytýkal jejich antihistorickou strnulost, jejich netoleranci a „nacionální výlučnost“. Pro socialistické smýšlení byli Židé spíše nejdůležitějšími reprezentanty kapitalistického ducha a jeho „mamonářství“. Konzervativní myšlení pohoršoval především židovský duch převratu, jejich údajný sklon k revoluci. Rasový antisemitismus se držel všech těchto obžalob a zároveň je odvozoval z nezměnitelné danosti rasy.¹¹

Vrcholem „vědeckého“ antisemitismu se staly práce naturalizovaného Němce **Houstona Stewarta Chamberlaina**, zetě hudebního skladatele a salonního antisemity **Richarda Wagnera**, m. j. autora spisku „Židovstvo v hudbě“. Chamberlain pospojoval „poznatky“ Marra, Fritsche a Dühringa s rasovými teoriemi Gobineauovými, zapojil některé Darwinovy objevy, a tak vznikla kniha „Základy 19. století“, jeden z pilířů nacionálně socialistického světového názoru. Chamberlain – na rozdíl od Gobineaua – neviděl rasu jako neměnnou, po staletí existující entitu, nýbrž jako něco, co se mění, a to i k horšímu. Také germánská rasa přišla o svoji „původní čistotu“ a je proto nutné ji – v souladu s darwinovským umělým šlechtěním zvířat a rostlin – znovu metodicky vyšlechtit. Samozřejmě také Chamberlain váže pojem rasy na stav civilizace, respektive kultury. A tak ačkoli se germánská rasa nachází na sestupu, patří jí na pomyslném žebříčku ras stále místo nejvyšší. A pokud se nadále nebude rasově mísit, zejména s Židy, onou „antirasou“, která své bastardy dokáže protlačit i po mnoha generacích, dojde k vytouženému zlepšení, ba rovnou spáse.¹²

Poslední významnou rasistickou knihou představuje „Mýtus XX. století“ sestavený **Alfredem Rosenbergem**¹³, který historii redukoval prakticky jen na souboj ras. Do konce války spatřilo světlo světa více než milion výtisků. Ve velkém se v ní objevuje mystický pojem „krev a půda“. Kniha, které se sám Hitler vysmíval, přičemž z ní – prý jako valná většina župních vedoucích – přečetl toliko několik částí, se čte jen obtížně. Je však vědomě proticírkevní, protižidovská a antikomunistická.¹⁴

¹¹ NOLTE, Ernst. *Fašismus ve své epoše*. Praha 1998, s. 428. ISBN 80-7203-107-4.

¹² Podobně jako později Hitler byl angloněmecký publicista H. S. Chamberlain (1855 – 1927) již jako dvacetiletý fascinován Wagnerovou hudbou a od roku 1882 se pravidelně účastnil festivalů v Bayreuthu. V roce 1908 se oženil s mladší Wagnerovou dcerou Evou. V roce 1916 se stal německým občanem. Ve zmíněné dvousvazkové práci, vydané v roce 1899, vyložil svoji antisemitskou teorii kultury. ZENTNER, Christian, ZENTNER, CH., BEDÜRFTIG, F. (Hrsg.), o. c., s. 100.

¹³ Alfred Rosenberg (1893 – 1946), jeden z raných Hitlerových přívrženců – do strany vstoupil ještě v době, kdy se „honosila“ kratším názvem DAP – se narodil v Revalu (dnešní Tallinn), studoval ekonomiku v Rize a architekturu v Moskvě. Po bolševickém puči uprchl do Mnichova, kde jej básník D. Ekhardt seznámil s Hitlerem. Tomu imponovalo Rosenbergovo vzdělání i fanatický nacionalismus a antisemitismus. Mezi ostatními předními nacionálními socialisty však nikterak oblíben nebyl, a to jak pro svůj „cizácký“ původ, tak těžkopádnost vyjadřování a myšlení. Šéfredaktor *Völkischer Beobachter* a autor druhé bible národního socialismu – naprosto nečitelného *Mýtu* dvacátého století – pasoval sám sebe do role předního nacistického filozofa a strážce ideové a rasové čistoty prakticky ve všech oborech duševní a světonázorové činnosti. Hitler jej použil jako svého druhu hromosvod při tažení proti církvím. V trvalých bojích mezi nacistickými předáky postupně ztrácel vliv, na „výsluní“ se vrátil počátkem války, kdy jej Hitler jmenoval říšským ministrem pro obsazená východní území. I zde se těžkopádný a introvertní „filozof“ dostával do vleklých rozporů se svými vlastními formálními podřízenými (Koch, Lhose) neboť zřejmě nepochopil, že tzv. germanizace neznamená získání místního obyvatelstva pro německou myšlenku, ale jeho likvidaci. Se svými námitkami přirozeně u Hitlera neuspěl. Míra jeho zločinů však i přes tato fakta byla tak velká, že jej norimberský tribunál odsoudil k trestu smrti. ZENTNER, CH., BEDÜRFTIG, F. (Hrsg.), o. c., s. 500n.

¹⁴ *Mýtus XX. století* byl vydán v roce 1930, ovšem jeho autor na něm s přestávkami pracoval již od roku 1916. Nese podtitul „Hodnocení duchovní a duševní podoby zápasů o naši dobu“ a skládá se ze tří „knih“. V první, nazvané „Souboj hodnot“, rozvíjí Rosenberg, který se pokládal za dovršitele díla H. S. Chamberlaina a Lagardeho, tezi, že veškerý kulturní vývoj Západu je dělem germánských kmenů a že „kněžská kasta“ společně s jezuity, svobodnými zednáři a „spiklenci mezinárodního Židovstva“ zapříčinili úpadek této germánské kultury. Nyní se ale blíží čas, kdy z „mýtu krve“ vzejde rasově čisté germánské impérium. Z toho vyplývá, že „ani dějiny, ani budoucnost již více nebudou určovány bojem třídy proti třídě, soubojem dogmatu s církevním dogmatem, nýbrž střetnutím krve s krví, rasy s rasou, národa s národem, což znamená bojem duchovních hodnot s duchovními hodnotami“. V kázáních mistra Eckarda se Rosenberg domníval nalézt zdroje nového náboženství. Ačkoli se Rosenbergovy výklady obsahově překrývaly s myšlenkami a národoveckými vizemi Adolfa Hitlera, který prohlásil, že přečetl jen nepatrnou část tohoto nesrozumitelně napsaného „díla“, nebrali je soudruzi z NSDAP vážně. Goebbels dokonce prohlásil, že *Mýtus* je „světonázorové řhnutí“. Vážně jej jako jediná brala katolická církev, která Rosenbergův *Mýtus* dala v roce 1934 na index. Odmítali a polemizovali s ním i protestanté. Přesto – nebo právě proto – se do konce války prodalo více než milion výtisků. ZENTNER, CH., BEDÜRFTIG, F. (Hrsg.), o. c., s. 398n. Hitler dokonce tvrdil, že až když mnichovský kardinál Faulhaber v jednom ze svých kázání knihu hloupě napadl a odsoudil, vyvolal o ni zájem, který teprve umožnil její druhé vydání. PICKER, Henry. *Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier*. Frankfurt / M – Berlin 1989, s. 213. ISBN 3-550-07615-0. Civilizační prožitek je podle Rosenberga dán zvláštním svitem severského slunce, které jediné člověka okouzlí a vede, dává mu rozhodující výbavu. Svit je důsledný tím, že se promítl do světlých vlasů severských lidí. Slunce je ovlivnilo nejen fyziologicky, ale i psychologicky, lidsky. Civilizace se odsud rozšiřovala na jih po mořských cestách, po ruských cestách na východ – setkáváme se s ní v reliéfech egyptských, mezi Berbery a některými jinými národy. Antickou civilizaci, hlavně řeckou, považuje zvyrazněně za odkaz nordické civilizace (Apollon – normanský původ, dcera Diova, protože má v Homérově pojetí modré oči). Za antiseverské považoval Dionýsa a některé obyvatele blízkovýchodní. Římané – uplatnila se také idea severské civilizace, odmítá Etrusky a jejich působení. K neseverskému míchání krve začalo docházet, když došlo k prvnímu sňatku mezi patricijí a plebejci. Odmítá křesťanství pro jeho slabost, poddajnost, touhu po milosti, nepřijímá

Moderní antisemitismus přelomu 19. a 20. století zahrnuje prakticky veškeré negativní vztahy vůči Židům – od opatrného odstupu až po fanatickou nenávist. Slovo vynalezené Wilhelmem Marrem vstoupilo do obecného jazyka a sjednocuje staletý negativní vztah k Židům: nenávist, nepřátelství a pronásledování.

Přirozeně existují rozličné formy antisemitismu, které se vzájemně proplétají a podporují. Přístup teologicko – religiózní vysvětluje nenávist k Židům mimo jiné ukřižováním Krista. Ortodoxní Židé naproti tomu spatřují v pronásledování Židů zkoušku, kterou Bůh ukládá svému lidu. Rasistické pojetí dokládá genetickou odlišnost Židů, která je dána dědičností a rasovou příslušností. Pro antropologický přístup je nenávist k Židům lidskou přirozeností posílenou sociálními vazbami i výchovou. Toto pojetí navíc umožňuje dodat patřičné sebevědomí i lidem, jejichž vlastní situace je tristní: jsem lepší nikoliv tím, čím jsem, ale protože něčím či někým nejsem.

Předsudky, které jedinec či skupina přejímá prostřednictvím výchovy, zkušeností či indoktrinací nelze dle rasových teoretiků pochopit jen jako výraz tlaku okolního světa. Etnický antisemitismus je antipatie, které může nalézt vyjádření v chování jedince, ale jako pouhý pocit, intuice či instinkt. Může být zaměřen proti skupině, nebo proti jednotlivci, který členem této skupiny je. Jeden z prvních propagandistů NSDAP, **Gottfried Feder**, jej právě takto charakterizoval: „Antisemitismus je svým způsobem citovou základnou našeho hnutí.“¹⁵ A právě pocit byl základním ústředním pojmem německého romantismu, vědomé vzpoury proti chladnému a střízlivému rozumu. Již zmíněný Richard Wagner tvrdil, že Židům schází jakýkoli hlubší muzikální cit. Düring hovořil o pocitovém odporu Germánů vůči Židům a Chamberlain o podobném instinktu. Protiklad citu a rozumu nechybí prakticky v žádném antisemitském traktátu z dob Třetí říše. Svým způsobem se jedná o výraz střetu „kultury“ a „civilizace“, který v Německu vrcholil právě ve 30. letech 20. století.¹⁶ Odvolávání se na cit a jeho navázání na antisemitské smýšlení jen dokládá antimodernost nacionálně socialistického hnutí i důvod jeho větší podpory zejména v menších městech a na venkově.

Vznik „moderního“ antisemitismu je proto také důsledkem podmínek, které panovaly v Německu, Rakousku – Uhersku i dalších zemích v poslední třetině 19. století. Jestliže se antisemitismus stal novou formou nepřátelství k Židům, souvisí to s převratnými jevy a procesy, které se v Evropě odehrávaly právě v tomto období, i když jeho počátky můžeme spatřovat již v roce 1850. Dozajista k nim patřila industrializace, právní emancipace Židů, založení Německé říše, politický liberalismus, velká hospodářská deprese 80. let a vzestup sociálně demokratického hnutí. V této souvislosti nesmí být opomenuto přičlenění Haliče k habsburskému mocnářství a příchod většího počtu ortodoxních Židů do Vídně.¹⁷

Léta 1871 – 1873 jsou v německých dějinách označována jako „Gründungsjahre“, období bouřlivého, avšak také nezdravého rozvoje obchodu, řemesel a průmyslu.¹⁸ Krach na berlínské burze a následná hospodářská krize postihla všechny vrstvy obyvatelstva, za hlavního viníka v obecné rovině bylo pokládáno liberální hospodářství a kapitalismu vlastní konkurenční boj. Záhy však byl „objeven“ viník zcela konkrétní. Bulvární novinář **Otto Glagau**¹⁹ nejprve ve svém rodinném časopisu Die Gartenlaube

odpuštění. *Mýtus 20. století jako předpoklad vzniku nacistické ideologie a následné praxe*. Dostupné z: <http://dejepis.info/?t=187>, stav: 25. 11. 2018.

¹⁵ FEDER, Gottfried. *Das Programm der NSDAP und seine weltanschauliche Grundgedanken*. München 1935. s. 26, dostupné z <https://archive.org/details/Feder-Gottfried-Das-Programm-der-NSDAP/page/n26>, stav: 30. 8. 2018, (česky poprvé v roce 1927 pod názvem „Program NSDAP a jeho světónázorová podstata“).

¹⁶ JOHNSON, Paul. *Dějiny dvacátého století*. Praha 1991. s. 128n. ISBN 80-85336-07-3.

¹⁷ HAMANNOVÁ, Brigitte. *Hitlerova Vídeň. Diktátorova učednická léta*. Praha 1999. s. 365nn. ISBN 80-7260-003-6.

¹⁸ HELLWIG, Gerhard, LINNE Gerhard. *Daten der Weltgeschichte. Von der Altsteinzeit bis heute*. München 1988. s. 334. ISBN 3-572-08061-4. Srv. též PLETICHA, Heinrich (Hrsg.) *Deutsche Geschichte. Bismarck-Reich und Wilhelminische Zeit 1871 – 1918*. Gütersloh 1993, S. 90 – 103. ISBN 3-570-03764-9.

¹⁹ *Otto Glagau* (1834 – 1892), německý antisemitský spisovatel a novinář. V dubnu roku 1883 vedl druhá Mezinárodní protizidovský kongres v Saské Kamenici.

Dostupné z: https://de.wikipedia.org/wiki/Otto_Glagau, staV 20. 8. 2018.

(Zahradní besídka) a později ve své knize *Der Börsen- und Gründungs-Schwindel in Deutschland*²⁰ bez jakéhokoliv opodstatnění tvrdil, že 90% všech burzovních spekulantů jsou Židé a působí tam jako uzavřená skupina. Postižené střední vrstvy se domnívaly nalézt vysvětlení své situace, a hlavně zmíněného viníka.²¹ A protože se ve vedení sociálních demokratů – podobně jako v bankách a tisku – nacházel nadproporcionální počet Židů vzhledem k počtu obyvatel, došlo k propojení antisemitismu, antisocialismu a antikapitalismu. K tomu přistupoval další prvek – rostoucí německý nacionalismus.²²

Na jaře roku 1878 založil evangelický dvorní kazatel **Adolf Stoecker** Křesťansko sociální stranu, neboť doufal, že oslabí vliv sociální demokracie.²³ V září roku 1879 již opustil křesťanské zásady a ve své řeči „Naše požadavky na moderní židovstvo“ vznesl obžalobu, která připisovala Židům internacionalismus, kapitalismus a vůbec neúměrný vliv na mnoho oblastí života. Tato řeč vzbudila velký ohlas, nikoli však mezi dělnictvem, mnohem spíše mezi deklasovanými středostavovskými vrstvami. V roce 1878 se zformovalo také první politické antisemitské uskupení – Marrova antisemitská liga, se níž se spojili křesťanští sociálové Adolfa Stoeckera. V roce 1894 dokonce pronikla do Říšského sněmu. Na politickém nebi se však antisemitismus nikterak neprosadil, o to větší úspěchy slavil v různých zájmových skupinách a svazech. Nejúspěšnějším z nich byl v roce 1894 založený Alldeutscher Verband (Všeněmecký spolek), který zastával nacionální velmocenskou politiku. Tento spolek se před první světovou válkou velmi rychle přiřadil k nejvlivnějším v zemi, mimo jiné také díky svým antisemitským postulátům.²⁴

V Rakousku však spolek měl poněkud jiné postavení. Dávno před první světovou válkou a před tím, než se nacionální socialisté dostali v Německu k moci, pěstovali jak říšští, tak zahraniční Němci „německou či národoveckou práci“, která – poněkud povrchně nahlíženo – měla s oficiální politikou, natož pak zahraniční, jen pramálo společného. Kupříkladu rakousko – uherské úřady sledovaly proněmecké sympatie části svých občanů s dosti velkou nechutí a nezáleželo příliš na tom, zda cílem bylo přímé připojení k Německu či snaha dosáhnout změn komplikované „rakouské“ národně – politické konstelace za německé podpory. Berlín na straně druhé ovšem potřeboval „německé Rakušany“ jako oporu monarchie, nikoli coby iredentistické rakouské Němce. „Velkoněmci“ proto museli v této fázi – jak bylo výše zmíněno – hledat styčné body mimo velkou politiku.²⁵

Náhražka byla nalezena v podobě aktivní péče o prospěch německých národnostních skupin roztroušených různě po světě. Jinými slovy šlo o pokus navázat prostřednictvím sociální, hospodářské a kulturní péče užší vztahy mezi německými vysídlenci a říšským obyvatelstvem.²⁶

Srv. též Otto Glagau <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/6696-glagau-otto>, Stav 20. 8. 2018.

²⁰ GLAGAU, Otto. *Der Börsen und Gründungsschwindel in Berlin*. 2 Bde. Leipzig 1876.

²¹ GRAIG, A., Gordon. *Deutsche Geschichte 1866 – 1945. Vom Norddeutschen Bund bis zum Ende der Dritten Reiches*. München 1989. s. 80 – 86. ISBN 3-406-07815-X.

²² *ibid.* s. 113 – 120.

²³ *Adolf Stoecker* (1835 – 1909), dvorní kaplan císaře Viléma I., politik a luteránský kněz. Po zovlnění do Říšského sněmu se již věnoval výhradně politice a antisemitské propagandě. Sám sebe pokládal za „zkladatele“ a „otce antisemitského hnutí“. Příslušníky židovské menšiny označoval jako „nebezpečí pro náš lid“. V tomto duchu vystoupil v roce 1882 na Mezinárodním antisemitském kongresu v Drážďanech. Národovecká pravice i nacionální socialisté vnímali Stoeckera jako svého předchůdce. Velmi pozitivně jej akceptovali i protestanté v době Výmarské republiky. Dostupné z https://de.wikipedia.org/wiki/Adolf_Stoecker, stav 16. 10. 2018. Oslavný portrét tohoto kněze - antisemity lze nalézt v německé propagandistické publikaci GANZER, K., R. *Das deutsche Führergesicht. 204 Bildnisse deutscher Kämpfer und Wegsucher aus zwei Jahrtausenden. Mit e. Einführ. in den Geist ihrer Zeit*. München – Berlin 1939, s. 207.

²⁴ Alldeutscher Verband byl založen v roce 1891. Propagoval „spojení všech Němců na planetě Zemi“, aby bylo možné aktivně prosazovat německé zájmy ve světě. V průběhu světové války propagoval nadnesené válečné cíle. V době existence Výmarské republiky prosazoval ustavení nacionalistické diktatury. Nacionální socialisté sice kritizovali jeho „reakcionářské tendence“ avšak bez problémů přejímali všenněmeckou terminologii: „životní prostor“, „panský národ“ atd. Na Hitlera zapůsobil i silně antisemitská a antikatoická rakouská odnož spolku, vedená rytířem von Schönerer. Spolek byl v době Třetí říše trpěn do roku 1939, kdy byl rozpuštěn, neboť jeho mise byla údajně již splněna. ZENTNER, Christian, BEDÜRFTIG, Friedemann. (Hrsg.), *o. c.*, s. 22.

²⁵ JAWORSKI, R.: *Na stráží německví nebo v postavení menšiny. Sudetoněmecký národnostní boj ve vztazích výmarské republiky a ČSR*. Praha 2004, s. 41. ISBN 80-86239-09-8.

²⁶ SMELSER, R., M.: *Das Sudetenproblem und das Dritte Reich 1933 – 1938*. München, Wien 1980, s. 10. ISBN 3-486485814. Určitě je možné tvrdit, že skutečný rozvoj národovecké práce nastal po založení Německé říše v roce 1871. Národovecká ideologie, která doposud sloužila víceméně jen jako záležitost vnitřní, stala se náhle problémem i možností pro politiku zahraniční. Teprve zde vznikají významné organizace jako Všeněmecký spolek (Alldeutscher Verband) a Spolek pro německví v zahraničí (Verein für das Deutschtum im Ausland – VDA), které svým

Z větší části se jednalo, alespoň při pohledu zvenjšku, o legitimní rady a pomoc německým národnostním skupinám v zahraničí: podporu školství, vybavování knihoven a prohlubování kulturních vazeb se starou vlastí. Pro desítky drobných a středních podniků byla dostupná i hospodářská pomoc. Skutečnost, že se každá zahraniční skupina po staletí vyvíjela do značné míry samostatně a vypěstovala si i jistou vlastní identitu, nebyla v dané chvíli ještě nikterak na závadu. Nebezpečí, které se za touto podporou skrývalo, spočívalo jednoznačně ve skutečnosti, že ideové zázemí poskytované pomoci nevytvářelo toliko základnu podpory sociálních, hospodářských a kulturních vazeb: mnohem více v ní byly zakotveny politické, ba přímo revoluční cíle. Národovecká ideologie se po desetiletí vyvíjela jako antidemokratická, málo či vůbec liberální a hlavně protislovanská. A měla i výrazné rasistické rysy, především však stavěla loajalitu velkoněmeckou proti loajalitě vůči státu, v němž ta či ona německá menšina žila.²⁷

Snaha o národoveckou „sebeobranu“ posílila – stejně jako v Německu – koncem 19. století, zejména když rakouští Němci postupně ztráceli své přednostní posty, a to zejména ve prospěch Slovanů. Katastrofální porážka Německa a Rakouska v první světové válce znamenala nejen těžkou ztrátu prestiže, ale především fakt, že se četní etničtí Němci náhle ocitli v postavení národnostních menšin v nově konstituovaných, zpravidla jiným etnikem ovládaných státech. Aktivita organizací a spolků, které usilovaly o uchování kulturní identity a zlepšení materiální situace všech německých národnostních skupin tak výrazně vzrostla a proměnila se. Folkloristická zvědavost stávala před válkou mnohdy výše než vědomý národní zájem či zahraničně politické kalkulace. Jedinou výjimkou byl již zmíněný „Všeněmecký svaz“, jehož zájem o zahraniční Němce tvořil trvalou součást německého mocenského směřování. Ten logicky vzrostl těsně před vypuknutím první světové války a v jejím průběhu. Zejména ve střední a východní Evropě měli „Všeněmci“ poskytovat argumenty pro německou expanzi. To se nemohlo neprojevit v habsburské monarchii, neboť berlínská vláda označila zachování a posílení vedoucí německé pozice v této zemi za svůj válečný cíl. Zde se ukazuje zásadní rozdíl mezi rakouskými a říšskými „Všeněmci“: Němečtí si museli nepřítele doslova vymyslet, ti rakouští se domnívali mít jej přímo „před branami“.²⁸

A tak v roce, kdy pastor Stoecker pronesl svoji nechvalně známou řeč, zveřejnil pruský „dvorní historik“ **Heinrich von Treitschke**²⁹ článek s celkem nicneříkajícím titulem „Naše vyhlídky“. Obsah však byl tak ostře protizidovský, že vyvolal tzv. „Berlínský boj o antisemitismus“ (Berliner Antisemitismusstreit)³⁰, v něm se vedle židovských učenců postavil na odpor – jako jediný – historik **Theodor Mommsen**³¹ a tvrzení a podvrhy svého berlínského kolegy vyvrátil. Ovšem citáty z Treitschkeho textu sloužily ještě mnoho let poté nacionálně socialistické propagandě: Citát „Žid je ferment rozkladu“ (Der Jude ist ein Ferment der Dekomposition) použil **Adolf Hitler** v knize *Mein Kampf*. Další citát „Židé jsou naše neštěstí“ (Die Juden sind unser Unglück) posloužil jako podtitul Streicherova obskurního časopisu

přístupem – zejména v období před a během první světové války – víceméně podporovaly nároky na německou expanzi, ba i světovládu. Tyto názory ostatně podporovaly i občanské a liberální síly.

²⁷ SMELSER, R., M.: o. c., s. 11n.

²⁸ JAWORSKI, R.: o. c., s. 130. V průběhu války tak vznikly dvě instituce pro zahraniční Němce: „Institut pro poznávání zahraničí, Němce v pohraničí a zahraniční kulturněpolitické společnosti“ (Institut für Auslandskunde, Grenz- und Auslandsdeutschtum der kulturpolitischen Gesellschaft) a „Německý zahraniční institut – Stuttgart“ (Das deutsche Auslandsinstitut), „Muzeum a institut pro výzkum Němců v zahraničí a na podporu německých zájmů v pohraničí“ (Museum und Institut für Kunde des Auslandsdeutschtum und zur Förderung deutscher Interessen im Auslande). ibid.

²⁹ Heinrich Gotthard von Treitschke (1834 – 1896) německý historik, publicista a politik, poslanec Říšského sněmu. Ve své době patřil k nejznámějším a nejčtenějším německým historikům. V textu zmíněný článkem vydaným v roce 1879 zahájil Berlínský boj o antisemitismus. Dostupné z: https://de.wikipedia.org/wiki/Heinrich_von_Treitschke, stav 16. 9. 2018.

³⁰ Dostupné z: <https://www.dhm.de/lemo/kapitel/kaiserreich/antisemitismus/der-berliner-antisemitismusstreit.html>, stav 12. 9. 2018.

³¹ Německý historik, právník, politik a také nositel Nobelovy ceny za literaturu za rok 1902, *Christian Matthias Theodor Mommsen* (1817 – 1903) je v českých zemích znám spíše jako odpůrce českých státoprávních i národních snah, které doporučoval potlačit i násilím. Čechy a Poláky označoval jako „apoštoly barbarství“. Proti jeho názorům se na Sorbonně postavil francouzský slavista Ernest Denis, z českých historiků mu důrazně oponovali Josef Pekař a Jaroslav Goll, v Polsku rektor univerzity ve Lvově doktor Oswald Marian Balzer. Dostupné z https://cs.wikipedia.org/wiki/Theodor_Mommsen, stav: 16. 5. 2018.

„Stürmer“.³² Navíc se vysokoškolští studenti postavili za Treitschkeho a antisemitismus se rychle stal více než přijatelnou doktrínou pro budoucí lékaře, právníky, úředníky i učitele. Profesní i politické kariéry těchto studentů „vrcholily“ po „převzetí moci“ v lednu roku 1933.³³

³² Dostupné z: http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/deu/411_Treitschke_Juden%20sind%20Unglueck_112.pdf. Stav: 10. 10. 2018.

³³ NOLTE, Ernst. *o. c.*, s. 428.

Nástup panské rasy

Adolf Hitler o sobě tvrdil, že vždy četl neobyčejně mnoho a velmi zevrubně. I když se zpravidla jedná o jeho vlastní výpovědi či více či méně důvěryhodné vzpomínky některých spolubydlících, leckteré stopy četby lze v jeho výroci, textech i činech vyznat. Jedním z autorů, o kterých měl jistě povědomí, byl **Friedrich Nietzsche**.³⁴ Ten byl apologety rasových teorií často citován, byť se jednalo o kompilace z kontextu vytržených citátů. „Vůle k moci“ byla Hitlerem přetvořena k programovému postulátu nacionálně socialistického hnutí. Kromě jiného zůstávají Nietzscheho – častěji však jemu připisované – spekulace o „morálce pánů“ a „morálce otroků“, stejně jako vývody o potřebnosti „vládnoucí rasy“ nutným osvětlením krutých opatření proti nepřítelům.³⁵ Řada autorů následně propojila zdánlivě se doplňující zlomky Darwinových a Nietzscheho myšlenek a dospěla k závěru, že člověk se při budování civilizace dopustil osudové chyby, která ohrožuje celou jeho existenci, a to v okamžiku, kdy začal poskytovat ochranu slabým. Tato nepřirozená ochrana vede k nevyhnutelné degeneraci a tím také ke stejné nevyhnutelnému zániku lidstva.³⁶ S oporou Nietzscheho „panské morálky“ zavedli pojem „panské rasy“ i „nadčlověka“, který se za ne zcela jasných okolností změnil v komplexního „panského člověka“ (Herrenmensch). Proti němu mohl chápán „podčlověk“ (Untermensch), kterýžto termín zavedl anglický novinář **Lothrop Stoddart**.³⁷ Hitlerova a Himmlerova představa o Němcích jako vůdčích protagonistech germánsko – německého „panského lidstva“ našla své další výrazy u Říšského vůdce rolníků **Walthera Darrého**, který psal a hovořil o „nové šlechtě z krve a půdy“.³⁸ A dle Hitlera měl vzniknout a panovat pouze v Rusku. Evropa je pro něj příliš těsná...³⁹ Jako typ mohl být Herrenmensch postaven právě proti Židovi, respektive celé „židovské rase“.

První doloženým Hitlerovým protižidovským projevem je jeho písmenná odpověď na dotaz, zda německá vláda za války správně odhadla vliv Židů. Hitler, který tehdy sloužil jako armádní špic mezi německými vojáky v mnichovských kasárnách Lechtfeld, byl pověřen vypracovat odpověď. V ní dosti rozvláčně prohlašoval, že „Židé vykořisťují národy, podkopávají jejich sílu a šíří mezi nimi rasovou tuberkulózu. Následně pokračoval úvahami o antisemitismu, přičemž již rozlišoval antisemitismus emoční, který může vyvolat jen dočasné výbuchy či pogromy, ale nevede k vyřešení židovské otázky, a antisemitismus rozumový, který by mohl vyústit v řadu zákonných opatření zaměřených na konečné odstranění Židů. Pro odstranění použil nejednoznačné slovo „Entfernung“. V té době bylo Hitlerovi 30 let a navzdory jeho pozdějším tvrzením nic neukazuje na předchozí negativní zkušenosti s Židy, a to jak v Linci či Vídní, tak v armádě. V srpnu roku 1938 dokonce prohlásil, že „nezávisle na tom, co kdo říká,

³⁴ *Der grosse Brockhaus. Handbuch des Wissens in zwanzig Bänden. Dreizehnter Band. Mue – Ost. Leipzig 1932, s. 411.*

³⁵ PICKER, Henry. o. c., s. 421.

³⁶ HITLER, Adolf. *Mein Kampf*. München 1939, s. 285.

³⁷ *Lothrop Stoddart*. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Lothrop_Stoddart, stav 25. 11. 2018.

³⁸ *Richard Walther Darré* (1895 – 1953). Říšský vůdce zemědělců a ministr zemědělství a výživy Třetí říše v letech 1933 - 1942, se narodil v Buenos Aires, uměl plynule mluvit španělsky, anglicky a francouzsky. Během první světové války bojoval na západní frontě a byl několikrát raněn. V roce 1922 pokračoval ve studiu na univerzitě v Halle, kde získal zemědělský diplom zaměřený na chov zvířat. Politicky se angažoval už od mládí, když vstoupil do spolku Artamans. Tato mládežnická organizace měla za cíl návrat ke starým hodnotám a k půdě s heslem „Krev a půda“. Darré je i autorem spisů „Das Bauerntum als Lebensquell der nordischen Rasse“ (Život rolnictva, jako zdroj nordické rasy), *Um Blut und Boden* (O krev a půdu) a *Neuadel aus Blut und Boden* (Nová šlechta z krve a půdy). V těchto i dalších textech Darré tvrdil, že v protikladu k nomádskému Židovstvu je nordická rasa skutečným tvůrcem evropské kultury a že německý rolník je hnací silou dějin, neboť ztělesňuje německost a je jediným ochráncem německé jednoty. V létě 1930 Darré začal získávat a organizovat zemědělce pro NSDAP. V roce 1932 se stal poslancem Říšského sněmu, v listopadu 1933 SS-Gruppenführerem. Z titulu své pozice v SS měl podíl na řízení programů „Drang nach Osten“ (Cesta na Východ) a „Lebensraum“ (Životní prostor). Brzy po „uchopení moci“ se Walther Darré stal říšským vůdcem zemědělců (Reichsbauernführer) a ministrem zemědělství a výživy (Reichsminister für Ernährung und Landwirtschaft). Byl také autorem programu „Rasse und Raum“ (Rasa a prostor). Během války ale postupně ztrácel vliv, a 16. května 1942 ho pro údajné zdravotní problémy Hitler odvolal z funkce, zpět se Darré vrátil až v dubnu roku 1944. V posledních letech války žil na svém loveckém domě v Schorfheide, 65 km od Berlína. Po válce byl odsouzen americkým vojenským soudem za konfiskaci polského a židovského majetku k sedmi letům vězení. V roce 1950 byl propuštěn. Poslední roky života strávil v Bad Harzburgu. Zemřel 5. září 1953 na rakovinu jater na soukromé klinice v Mnichově. ZENTNER, CH., BEDÜRFTIG, F. (Hrsg.), o. c., s. 108. Srv. též WISTRICH, Robert. *Wer war wer im Dritten Reich? Ein Biographisches Lexikon. Anhänger, Mitläufer, Gegner aus Politik, Wirtschaft und Militär, Kunst und Wissenschaft. Frankfurt am Main, 1987, 95n. ISBN3-596-24373-4*. Srv. též SMELSER, Roman, SYRING, Enrico, ZITELMANN, Rainer, (Hrsg.) *Die braune Elite II. 21 weitere biographischen Skizzen. Darmstadt 1993, s. 80 – 91. ISBN3-534-80122-9*.

³⁹ PICKER, Henry. o. c., s. 314nn.

bojovali v první světové válce odvážní židovští vojáci, ba dokonce i důstojníci.⁴⁰ Koneckonců Železný kříž I. třídy mu připnul jeho tehdejší velitel, židovský důstojník **Hugo Gutmann**.⁴¹

Přesto nacionální socialisté vystupovali proti Židům programově, a to dávno před „uchopením moci“. Jejich tehdejší návrhy však spíše pocházely z již v minulosti zaváděných restrikcí. Je zřejmé, že v této době neměla NSDAP ani sílu, ani možnosti své nápady realizovat. Mohla však o nich mluvit. A Hitler tak činil. Ovšem vždy s ohledem na stávající situaci, tedy spíše jako mocensko-politický kalkul, který mu mohl získat voliče, ale také přivodit finanční ztráty. V programu NSDAP z roku 1920, na jehož formulaci se Hitler výrazně podílel a který neměl být nikdy změněn, což nebyla tak zcela pravda, je z celkového počtu dvacet pěti bodů proti Židům výslovně namířeno pět. Židé měli být zbaveni německého občanství a žít v Německu dle speciálního cizineckého práva, nesměli by zastávat žádný veřejný úřad, ti Židé, kteří se do Německa přistěhovali po 2. srpnu 1914, měli být donuceni k odchodu a konečně nesměli vlastnit ani spoluvlastnit německojazyčná tisková média.⁴² Tyto body nepřesahovaly „obvyklé“ požadavky antisemitských spolků z přelomu 19. a 20. století, vlastně tedy šlo o snahu nastolit *status quo ante*, tedy před emancipací Židů v Německu.

V době věznění v landsberské pevnosti Hitler definitivně popsal svůj obraz světa. Svoji někdejší univerzální nenávist k Židům nyní propojil s nenávistí k bolševismu a „židobolševický nepřítel“ tvoří od prvního vydání *Mein Kampf* neoddělitelnou ideologickou jednotu.⁴³ Co je ovšem důležitější: *Mein Kampf* jde výrazně dál než stranický program, neboť vůbec poprvé klade důraz na boj proti celé židovské „rase“.⁴⁴ Ve druhém díle, sestaveném o dva roky později, se již – byť jen jako teoretická úvaha – objevuje výzva k masové likvidaci zrádných Židů: „Kdyby na začátku války, nebo v jejím průběhu bylo 12 nebo 15 tisíc těchto hebrejských zrádců národa otráveno plynem, jak to musely vytrpět statisíce našich nejlepších dělníků všech vrstev a povolání, nebyly by tyto milionové oběti na frontách marné. Naopak včasné odstranění dvanácti tisíc těchto darebáků mohlo pro budoucnost zachránit život milionu hodnotných Němců“.⁴⁵ Protižidovská prohlášení a výzvy byly doménou veškerého nacionálně socialistického tisku, na jehož špici přirozeně stály „**Völkische Beobachter**“, Goebbelsův „**Angriff**“ a Streicherův „**Stürmer**“, avšak Hitler sám se na veřejnosti již k takzvané židovské otázce nevyjádřil.⁴⁶ Program NSDAP se však mnohem více zaměřoval na nouzi a starosti nižší střední třídy: navrhoval zestátnění velkých podniků, snížení daní a úroků, všeobecné pojištění ve stáří atd., což byly problémy, které vrstvy zbídačené válkou, skutečně trápily. Otázka, jak s tím vším souvisí programový antisemitismus, nabízí stejnou odpověď jako v době krachu na berlínské burze v roce 1874: postižené skupiny obyvatel sotva rozuměly, co stojí v pozadí, a byly proto nakloněny věřit na skryté spiknutí, skrytou moc. Skutečnost, že velké obchodní domy, které logicky představovaly drtivou konkurenci drobným obchodníkům, četné banky a s nimi také úroky z půjček končily v rukách židovských bankéřů a že koneckonců řada novinářů byli Židé, vytvořila obraz „viníka“. Program NSDAP nabízel voličům to, co znali a čemu rozuměli. Než se NSDAP stala masovou stranou, sloužil jí antisemitismus jako programový sjednotitel pro často rozporuplné požadavky a sliby, kterými lákala voliče. S rostoucím počtem členů a voličů ztrácela tato funkce na hodnotě, neboť jednostranné ideologicko – programové zaměření neodpovídalo spektru masové strany. V posledních volbách před převzetím moci nepatřil

⁴⁰ HILBERG, Raul. *Pachatelé, oběti, diváci. Židovská katastrofa 1933 – 1945*. Praha 2002, s. 19. ISBN 80-7203-472-3.

⁴¹ *Hugo Gutmann*. Dostupné z https://en.wikipedia.org/wiki/Hugo_Gutmann, stav 22. 10. 2018.

⁴² TYRREL, Albrecht. *Führer befiehlt... Selbstzeugnisse aus der "Kampfzeit" der NSDAP*. Bindlach 1991, s. 23nn., ISBN 3-8112-0694-X.

⁴³ Ovšem v roce 1924 vyšla poslední, nedokončená kniha Hitlerova mentora, básníka Dietricha Eckharta, „Bolševismus mezi Mojžíšem a Leninem. Rozhovor mezi mnou a Adolfem Hitlerem“, v němž Hitler označil Mojžíše za prvního vůdce bolševismu. Hitler totiž s odvoláním na Izaiáše a Exodus vyložil odchod Židů z Egypta jako následek revolučního a vražedného útoku Židů na egyptskou vůdčí vrstvu. „Přesně jako u nás“ dokázali Židé humanistickými frázemi a heslem „Proletáři všech zemí, spojte se“ pro sebe získat spodní vrstvu („lůzu“). Vražední prvorozených mělo znamenat začátek revoluce, v posledním okamžiku tomu zabránila ta část Egyptanů, která zůstala na nacionalistických pozicích a definitivně to bylo znemožněno vyhnáním Židů a lůzy. NOLTE, E. o. c., s. 425.

⁴⁴ HITLER, Adolf. *Mein Kampf*. München 1939, s. 526.

⁴⁵ *ibid.*, s. 676.

⁴⁶ PLETICHA, Heinrich (Hrsg.). *Deutsche Geschichte. Republik und Diktatur 1918 – 1945*. Gütersloh 1991, s. 250. ISBN 3-570-03765-7.

antisemitismus mezi priority nacionálně socialistické volební kampaně. Na předvolebních plakátech byly za hlavní nepřátele označovány politické strany, kterým NSDAP připisovala vinu za porážku a revoluci v roce 1918. Pouze šest ze 124 plakátů používaných v té době, ukazovalo Židy jako úhlavní nepřátele. Ovšem na místní úrovni nacionální socialisté, především příslušníci SA, násilně vystupovali proti Židům neustále. V letech 1933 a 1934 se Hitler i nadále vyjadřoval k židovské otázce velmi zřídka. Protižidovské kroky, které mohly mít negativní hospodářský dopad (jako například uzavření obchodních domů vlastněných Židy) se zpočátku odkládaly. Do jisté míry panovala i nejistota na reakci mezinárodního veřejného mínění, jakož i možnost protiněmeckého bojkotu například ze strany USA. V tomto období probíhalo spíše „tiché“ pronásledování a spontánní akce, od nichž se vedoucí představitelé v Berlíně dokonce distancovali.⁴⁷ I když spíše formálně a nedůsledně. Výbuch násilí byl do značné míry živelný a žádné příkazy shora neakceptoval. Zejména oddíly SA byly dlouho drženy relativně zkrátka, svoji pomstu měly nicméně příslibenou. V okamžiku „revolučního vítězství“ nebyla síla, která by je dokázala zadržet. Na denním pořádku byla surová přepadení politických nepřátel a bestiální útoky na Židy. Velká část z přibližně 100 000 osob, která byla v měsících trvajících revoluce zatčena a umístěna do vazby, skončila v soukromých věznicích a táborech SA. Jenom v berlínské oblasti jich bylo zřízeno asi sto. Řada obětí byla brutálně mučena. SA zavraždila na pět set až šest set obětí během této, údajně „nekrvavé a legální revoluce“. Poměry v jedné z věznic SA v Berlíně popsal po válce první šéf gestapa Rudolf Diels takto: „Výsledky začínaly a končily bitím. Kolem deseti mužů se střídalo dlouhé hodiny při mlácení oběti železnými pruty, obušky a biči. O mučení svědčily vyražené zuby a lámané kosti. Když jsme vešli, ležely na shnilé slámě v řadách živé kostry s hnisajícími ranami.“⁴⁸

⁴⁷ GELLATELY, Robert. *Kdo podporoval Hitlera. Společenský souhlas a režimní nátlak v nacistickém Německu*. Praha 2003, s. 40. ISBN 80-7260-082-6.

⁴⁸ KERSHAW, Ian. *Hitler. 1889 – 1936: Hybris*. Praha 2004, s. 458. ISBN 80-7203-581-9.

První bojkot....

K přímému úderu proti německým Židům Hitler nepřistoupil okamžitě, neboť si potřeboval zajistit absolutní moc. V cestě mu stála většina vlády, prezident, ale i nespokojení vlastní lidé. Nacionálně socialističtí radikálové v regionech, zejména bojůvky SA, pokračovali v násilných útocích proti Židům a jejich majetku a neoficiálně bojkotovali židovské podniky. V prvních týdnech po Hitlerově jmenování kancléřem se nové vedení státu snažilo zvládnout a částečně usměrnit probíhající dění. Byl to však právě Hitler, kdo po dlouhou dobu rozdmýčkal plameny antisemitismu a sám navíc zastával ostře antisemitské názory. Německé veřejné mínění se však nestavělo k násilí v ulicích příznivě a nadto hrozilo, že Spojené státy americké v reakci na protizidovské útoky nacistů vyhlásí bojkot německého zboží. K tomu například vyzývaly četné židovské organizace, především American Jewish Congress, což německou pokrízovou ekonomiku velmi citelně zasáhlo.⁴⁹

Dvacátého šestého března Hitler, zčásti pod tlakem radikálních nacistů „zdola“, rozhodl o celonárodním bojkotu všech židovských podniků. Pro účely „praktického, systematického provedení bojkotu židovských obchodů, zboží, lékařů, právníků“ byly ustaveny místní akční výbory. Bojkot měl překročit hranice měst na venkov a dosáhnout i „do nejzapadlejších vísek“. Podobné akce neměly do té doby obdobu a byly předzvěstí blížících se vln diskriminace, násilí a teroru. Bylo však již po parlamentních volbách a i konzervativní členové jeho druhého kabinetu zastávali názor, že něco takového k „národní revoluci“ prostě patří.⁵⁰

Zahájení bojkotu bylo stanoveno na sobotu 1. dubna a povětšinou již „zglajchšatované“⁵¹ noviny v těchto dnech vytrvale tvrdily, že se jedná nutná „protiopatření“ NSDAP i Německé říše odpovídající na „bestiální kampaň“ údajně vedenou Židy a stoupenci socialistických a komunistických stran v zahraničí. Nacionálně socialistické organizace kupříkladu apelovaly na „své“ ženy, aby ostatním radily nekupovat u Židů. V pátek večer vystoupil Goebbels s rozhlasovým projevem, v němž sobotní bojkot ospravedlňoval. Mimo jiné znovu upozornil, že bojkot začne 1. dubna v deset hodin dopoledne a neskončí dříve, dokud ho vůdci neodvolají. Hitler v projevu, který vysílal celostátní rozhlas, poznamenal, že „hříchy Židů nejsou zapomenuty“.⁵²

V průběhu celého týdne před určeným datem noviny houfně přinášely zprávy o aktivitách Židů doma i v cizině, a připravovaly tak půdu pro sobotní vyhlášení akce. Vycházely podrobné pokyny k tomu, jak postupovat proti židovským podnikům a poskytovatelům služeb, včetně poučení ohledně typu nápisů na transparentech, jež se objeví v ulicích a před obchody. Ve velkých městech bojkot směřoval zvláště proti obchodním domům, z nichž mnohé vlastnili Židé. Ve Stuttgartu i jinde si příslušníci SA předem zajistili seznamy jmen a adres židovských firem a budov, ve kterých sídlily kanceláře židovských vykonavatelů intelektuálních povolání, a během kolika minut po začátku akce nalepili k označení u vchodu slovo „Žid“.

Členové SA, někteří se zbraněmi v rukou, hlídkovali u dveří obchodů a pokoušeli se, byť ne vždy úspěšně, zamezit všem ve vstupu. Bojkot se přenesl i do menších měst a na venkov, zejména všude tam, kde bylo možné najít Židy a ostentativně je bojkotovat. Tisk vítězně popisoval dosažené úspěchy a významně

⁴⁹ REUTH, Ralf, Georg. *Hitlerova nenávisť k Židům. Klišé a skutečnost*. Praha 2011, s. 224. ISBN 978-80-249-1519-7.

⁵⁰ KERSHAW, Ian. *Hitler. 1889 – 1936: Hybris*. Praha 2004, s. 459. ISBN 80-7203-581-9. I když již 13. června 1933 konstatoval bavorský říšský místodržitel von Epp poněkud tristní skutečnost: „Probíhá otevřená válka SA, SS, a policie proti státu“. Na jaře roku příštího si roztrpčeně stěžoval na možnosti nejrůznější stranických i straně příčleněných organizací ovlivňovat vývoj událostí mimo či s úplným vyloučením státních orgánů. Von Epp sám s tím nemohl mnoho dělat, neboť postrádal významnější stranické zázemí. Místodržitelé, kteří disponovali i vysokou funkcí stranického vedoucího, se velmi rychle stávali téměř neomezenými vládci svého území. Hitler sám je na konferenci říšských místodržících 22. března 1934 nazval vícekrát říše. Prý záleží jen na nich, co ze svého mocenského postavení získají. BROSZAT, Martin. *Der Staat Hitlers. Grundlegung und Entwicklung seiner inneren Verfassung*. München 2000, s. 149n. ISBN 3-423-30172-4.

⁵¹ Gleichschaltung (usměrnění) – výraz pocházející původně z elektrotechniky, nacistickou propagandou používaný k označení srovnání svazů, organizací, stran a konečně i každého jednotlivého občana s nacionálně socialistickým režimem. ZENTNER, CH., BEDÜRFTIG, F. (Hrsg.): *o. c.*, s. 216.

⁵² REUTH, Ralf, Georg. *o. c.*, s. 224.

zdůrazňoval případy, kdy souhlas s probíhajícími akcemi projeví i nečlenové nacistických organizací. Vedle hesel jako „Nenakupujte v židovských obchodních domech“ nebo „Nechod'te k židovským lékařům“ zaznívala i mnohem nevybíravější varování. Návštěvník z ciziny musel v tehdejších německých ulicích nabýt dojmu, že tamější Židé nemusejí čelit jen nenávisti, ale i útokům na vlastní život. K násilnostem docházelo ve větší míře, několik Židů přišlo o život a jiní se postavili na odpor. Hans Schumm, židovský advokát z Kielu, postřelil jednoho z nacistů, kteří se snažili narušit svatbu jeho sestry. Byl zatčen, a když se rozeslo (jak se později ukázalo, nebyla to pravda), že dotyčný výtržník zranění podlehl, jeho soukmenovci vtrhli – či spíše nechali se od policie vpustit do věznice a v cele Schumma zavraždili. Jiného advokáta a současně předsedu Sdružení židovských veteránů v Saské Kamenici příslušníci SS odvěkli do lesa a zastřelili, v Plavně byl zabit židovský obchodník.⁵³ Židé byli také s velkým halasem bráni do „ochranné vazby“ a posíláni do koncentračních táborů. Na většině míst však lidé nereagovali tak vstřícně, jak nacisté doufali, a ve větších městech někteří lidé i chodili do židovských obchodů demonstrativně nakupovat. Ve Frankfurtu nad Mohanem větší obchody většinou neotevřely, a nacisté tak nedostali příležitost tropit velký povyk. Také dveře mnoha menších krámků zůstaly zavřené. Z širšího pohledu se historikové převážně shodují na tom, že bojkot se u běžných Němců nesetkal s ohlasem a že sami nacisté ho v zákulisí pokládali za neúspěch, neboť veřejnost pociťovala k obdobným propagandistickým metodám nechuť. Ve skutečnosti v den bojkotu občané většinou nepředvedli nic, co by připomínalo antisemitský zápal jejich vůdců. Antisemitismus měl sice v Německu kořeny, avšak ještě nějakou dobu trvalo, než se z nich nacistům podařilo něco vypěstovat.

Už odpoledne v den konání bojkotu Goebbels nařídil prozatímní „přestávku“ a to od půlnoci, s tím, že – jak řekl – se do středy uvidí, zda „bestiální propaganda“ proti Německu ustane.⁵⁴ Ačkoli ve svém deníku líčí průběh a důsledky bojkotu s nadšením⁵⁵, postojem veřejnosti si zdaleka nemohl být jist.⁵⁶ Vyhlášená akce však jasně vyjádřila postoj režimu k Židům. V jejím podtextu stálo nenávistné sdělení, že Židů je v některých profesních a živnostenských odvětvích nadbytek a že je třeba zlomit jejich vliv. Nadále nemohlo být pochyb o tom, že jestliže do té chvíle antisemitismus tvořil okrajovou oblast nacistických zájmů, nyní se přesouvá do jejich středu. Profesor Victor Klemperer, který pro svůj židovský původ přišel o místo na univerzitě, si 25. dubna 1933 poznamenal do deníku, že Němce jako národ za nijak zvlášť velké antisemity nepokládá. „Osudem Hitlerova hnutí je bezpochyby židovská otázka. Nechápu, proč je pro ně tenhle bod programu tak zásadní. Způsobí jejich zánik. Ale my zajdeme s ním.“⁵⁷

⁵³ KLEMPERER, Viktor. *Deníky 1933 – 1941. Chci vydat svědectví I.* Praha – Litomyšl 2002, s. 21. ISBN 80-7185-463-8.

⁵⁴ „Dnes bojkot, pak lhůta do středy.“ Dostupné z: <http://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/index.php?id=dfg-viewer&set%5Bmets%5D=http%3A%2F%2Fcontent.staatsbibliothek-berlin.de%2Fzefys%2FSNP2719372X-19330401-0-0-0-0.xml>, stav 15. 9. 2018.

⁵⁵ REUTH, Ralf, Georg. (Hrsg.): *Joseph Goebbels Tagebücher. Band 2: 1930 – 1934.* München 1999, s. 789nn. ISBN 3-492-04115-9.

⁵⁶ KOONZOVÁ, Claudia. *Svědění nacizmu.* Praha 2009. s. 202. ISBN 978-80-7249-233-6.

⁵⁷ KLEMPERER, Viktor. *o. c.*, s. 23.

Nacionálně socialistická revoluce a její „zákony“

Na pořadu dne byla po „převzetí moci“ likvidace zbytků demokracie a nastolení nacionálně socialistické diktatury. A protože šlo o revoluci „legální“ postupovalo se cestou alespoň zdánlivě zákonnou. Až na několik výjimek, jakou byla likvidace nepohodlného, ba vzpurného vedení SA, za tzv. Noci dlouhých nožů přispěly k nastolení diktatury právě nové paragrafy. Výmarská ústava však formálně zůstala v platnosti až do roku 1945. Hitlerovi totiž nijak nepřekážela...

Již výsledky posledních částečně svobodných v březnu roku 1933 mnohem více než masivní volební kampaň ovlivnilo tzv. nouzové opatření „na ochranu národa a státu“ (**Verordnung zum Schutz von Staat und Volk**)⁵⁸, které pozastavovalo platnost řady občanských práv⁵⁹. A ačkoli nacionální socialisté nezískali ve volbách předpokládanou nadpoloviční většinu (pouze 43,8%) a museli se i nadále opírat o von Papenovy konzervativce, podařilo se jim zakrátko prosadit řadu zákonů, které umožňovaly vládnout bez jakékoli parlamentní kontroly.

Jednalo se především o tzv. „zmocňovací zákon“ (**Gesetz zur Behebung der Not von Volk und Reich – sog. Ermächtigungsgesetz**) z 23. března 1933, jenž umožňoval vládě čtyři roky vydávat zákony (včetně ústavních) bez souhlasu parlamentu.⁶⁰ Říšský sněm se tak prakticky proměnil ve výrobní aklamačních souhlasů s politikou vlády. Následně zmizely i politické strany. Nejprve přišli na řadu komunisté, po nich sociální demokraté. Zbýlé strany se rozešly „dobrovolně“.⁶¹ 14. července 1933 byl vydán zákon proti zakládání politických stran, jehož první paragraf byl naprosto jednoznačný: „V Německu existuje jako jediná politická strana NSDAP“.⁶² Těsně před smrtí prezidenta von Hindenburga, který zemřel 2. srpna 1934, sjednotila Hitlerova vláda úřad říšského kancléře a prezidenta.⁶³ Hitler sám napříště se nechával titulovat „vůdce a říšský kancléř“ a teoreticky legálně nárokoval pro sebe veškerou moc v zemi.

Prvním významným legislativním krokem, jímž německá vláda zahájila právní nátlak na Židy jako společenskou skupinu, byl „**Zákon o obnově úřednictva z povolání**“ (**Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums**) ze 7. dubna roku 1933. Ten umožňoval odstranění Židů i dalších osob ze státní služby, neboť jako první obsahoval „árijské“ paragrafy a předepsal penzionování všech úředníků neárijského původu, pokud se nejednalo o frontové bojovníky a jejich rodinné příslušníky. Prováděcí předpisy a jejich aplikace v praxi měly proto nedožrnné důsledky. Nevztahoval se totiž pouze na státní službu, ale i na celý úřední aparát až po vesnickou správu, včetně soudců, policistů a učitelů na všech stupních škol. Veřejnosti se dostalo vysvětlení, že přijaté zákonné opatření si klade za cíl „vymýcení židovských a marxistických elementů“.⁶⁴

Miliony lidí musely vyplňovat nechvalně proslulé dotazníky, jež zákon předpisoval, a případné následné vyšetřovací procedury jim vážně zasahovaly do soukromí.⁶⁵ Při této příležitosti se vyrojili donašeči, kteří si tak vyřizovali staré účty či usilovali o osobní obohacení. Mimo značný přímý dopad, který uplatňování tohoto zákonného opatření v praxi mělo na Židy anebo osoby spojované s „marxismem“,

⁵⁸ *Verordnung des Reichspräsidenten zum Schutz von Volk und Staat* (28. 02. 1933), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: <http://www.documentArchiv.de/ns/rtbrand.html>, stav 12. 11. 2018.

⁵⁹ Nový šéf německého kabinetu využil příležitosti, která se naskytla požárem Říšského sněmu a kterou si pravděpodobně sám nachystal, k okamžitému průlom do stále ještě – teoreticky – platící Výmarské ústavy. Podařilo se mu přesvědčit prezidenta, aby vydal zmíněné nařízení. Tímto okamžikem byl prakticky v Německu vyhlášen výjimečný stav. CRAIG, Gordon., A.: *Deutsche Geschichte 1866 – 1945: Vom Norddeutschen Bund bis zum Ende des Dritten Reiches*. München 1989, s. 503. ISBN 3–406–07815–X.

⁶⁰ *Gesetz zur Behebung der Not von Volk und Reich* (24. 03. 1933), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: <http://www.documentArchiv.de/ns/ermaecht.html>, stav: 12. 11. 2018.

⁶¹ Overesch, M., Saal: *Das III. Reich 1933 – 1939. Eine Tageschronik der Politik. Wirtschaft. Kultur*. Augsburg 1991, s. 72. ISBN 3–89350–349–8.

⁶² *Gesetz gegen die Neubildung von Parteien* (14. 07. 1933), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: <http://www.documentArchiv.de/ns/parteiverbot.html>, stav 12. 11. 2018.

⁶³ *Gesetz über das Staatsoberhaupt des Deutschen Reichs* (01. 08. 1934), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: <http://www.documentArchiv.de/ns/stobrhpt.html>, stav: 12. 11. 2018.

⁶⁴ *Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums* (07. 04.1933), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: <http://www.documentArchiv.de/ns/beamtenges.html>, stav 12. 9. 2018.

⁶⁵ Dotazník je dostupný z: <https://st.museum-digital.de/index.php?t=objekt&oges=38172>, stav 12. 9. 2018.

tento proces bezpochyby zavedl ve státní správě nová pravidla hry a všem, kteří to náhodou ještě nezaznamenali, zvěstoval, že antisemitismus se stává oficiální vládní politikou.⁶⁶

Výklad přijatého zákona podnítil propouštění Židů, například i v oblasti umělecké činnosti a tiskových médií, a ušetřena nezůstala dokonce ani svobodná povolání. Tisk to vše zdůvodňoval nutností utiřit „pobouření veškerého obyvatelstva německé krve“. V do té doby liberálním a poměrně známém deníku Berliner Morgenpost se to hemžilo antisemitskými výpady. Na třetí straně vydání z 1. dubna 1933 byl zveřejněn Výnos pruského komisaře pro spravedlnost „Proti židovským soudcům a advokátům“. Pruské ministerstvo spravedlnosti uvedlo, že v průběhu „velkého obranného boje německého národa proti všežidovské bestiální kampani“ by všichni židovští soudci a další soudní úředníci měli buď dobrovolně, nebo z donucení opustit svá místa.⁶⁷

Židé byli odsouváni na okraj společnosti a někdejší právní i společenské zrovnoprávnění zvolna nabíralo opačný směr. V obchodní sféře čelili tlaku a záhy byli vyhoštěni i z intelektuálních profesí. Bepochyby se lze domnívat, že jejich vytlačování nebylo veřejnosti proti mysli. V březnu 1933 příslušníci SA vtrhli do sídel soudů a vybili si svou nevraživost na židovských soudcích a právních zástupcích. Některé pak hnali ulicemi. V Mnichově tímto způsobem naložili s jedním židovským advokátem, který usiloval o propuštění svého mandanta z „ochranné vazby“. Vyvlekli ho na ulici, ze zlomyslnosti mu u kolen ustříhli nohavice kalhot, na krk mu pověsili ceduli s nápisem „jsem drzý Žid a už si nebudu víckrát stěžovat“, a tak ho vodili po městě. Jinde (jmenovitě ve Vratislavi) zhruba ve stejnou dobu členové SA vpadli do tamějších soudních budov a s křikem „Židi ven!“ honili a tloukli židovské soudce, právníky a všechny, kteří vypadali jako Židé. Předseda Vrchního zemského soudu sdělil všem soudcům a právním zástupcům, že je nutné omezit působnost židovských právníků, aby – jeho slovy – došlo k „uklidnění obyvatelstva a uvolnění celkové situace.“⁶⁸

Díky již zmíněnému zákonu o německém úřednictvu mohla vedení univerzit propust naráz téměř všechny židovské vyučující. Němečtí univerzitní studenti, kteří už dlouho tíhli k antisemitismu a nepotřebovali shora dvakrát pobízet, nejrůznějšími způsoby vystupovali proti svým židovským kolegům i profesorům. Dvacátého pátého dubna vláda „Zákonem proti přeplnění německých škol a vysokých škol“ stanovila „numerus clausus“ určující toliko desetiprocentní podíl židovských studentů a žen na univerzitách.⁶⁹ Na půdě některých místních univerzit studenti demonstrovali proti židovským profesorům nebo využívali situace a sepisovali stížnosti na ty, na které měli z nějakého důvodu spadeno.⁷⁰ Tak se uvolnila místa pro studenty i vyučující, což v době, kdy v akademickém světě vládla vysoká nezaměstnanost, bylo přijímáno pozitivně.

V březnu a dubnu 1933 tlak na Židy vykonávající vysokoškolské profese vzrostl. Nejvíce se to zřejmě projevilo ve vedení lékařských profesních organizací, z jejichž řad byli vyloučeni jak funkcionáři, tak řadoví členové.⁷¹ Počátkem dubna Hitler přislíbil „Očistit národ, a zejména intelektuální vrstvy, od vlivů cizorodého původu a pronikání cizí rasy“. Před zástupci vzdělané německé elity prohlásil, že „je třeba

⁶⁶ GOLDHAGEN, Daniel, Johann. *Hitlerovi ochotní katani. Obyčejní Němci a holokaust*. Praha 1997, s. 93. ISBN 80-7106-206-5.

⁶⁷ Dostupné z: <http://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/index.php?id=dfg-viewer&set%5Bimage%5D=3&set%5Bzoom%5D=max&set%5Bdebug%5D=0&set%5Bdouble%5D=0&set%5Bmets%5D=http%3A%2F%2Fcontent.staatsbibliothek-berlin.de%2Fzefys%2FSNP2719372X-19330401-0-0-0.xml>, stav: 15. 9. 2018.

⁶⁸ Srv. GOLDHAGEN, Daniel, Johann. *o. c.*, s. 100.

⁶⁹ OLENHUSEN, Albrecht, Götz von. *Die „nichtarischen“ Studenten an den deutschen Hochschulen. Zur nationalsozialistischen Rassenpolitik 1935–1945*. In: Vierteljahrshäfte für Zeitgeschichte, Heft 2/1966, s. 175nn. Omezení pro ženy bylo v roce 1935 zrušeno, neboť urychlené budování Wehrmacht zapříčinilo mnohem větší úbytek studentů, než byl plánován. Od roku 1938 byly dokonce ženy k vysokoškolskému studiu vybízeny. Důvod byl pochopitelně stejný. *Das Frauenstudium von 1933 bis 1945*. Dostupné z: <http://research.uni-leipzig.de/agintern/uni600/ug251.htm>, stav 20. 8. 2018.

⁷⁰ KLEMPERER, Viktor: *o. c.*, s. 23.

⁷¹ Z německých lékařů bylo až 45% členy NSDAP, což byl zdaleka nevyšší podíl mezi všemi profesními skupinami. „Zákonem o obnovení úřednictva z povolání“ byli „neářijší“ lékaři vyhnáni ze všech veřejnoprávních institucí, tedy univerzit, nemocnic či státní správy. O něco později byli židovští lékaři vyloučeni ze systému zdravotních pokladen, a mohli proto pracovat je v soukromé sféře. Židovští lékaři směli posléze ošetřovat toliko Židy, měli zakázáno spolupracovat s německými lékaři a od roku 1937 nemohli získat doktorský titul. „*Die Entrechtung und Vertreibung jüdischer Ärzte aus Deutschland*“. Dostupné z: <http://aerzte.erez-israel.de/deutschland-1933/>, stav 19. 10. 2018.

neprodleně vymýtiti většinu židovských vzdělců z kulturního a intelektuálního života země, aby se posílilo nepopiratelné právo Německa na vlastní vedoucí postavení v intelektuální oblasti“. Dále uvedl, že si je plně vědom toho, jakým potíží čelí mladí lékaři při hledání pracovního uplatnění ve své profesi, a znovu je ujistil, že „právě pro tyto mladé Němce je třeba vytvořit životní prostor a pracovní příležitosti cestou důsledného odvržení rasově cizích prvků“.⁷²

28. června 1933 přednesl říšský ministr vnitra **Wilhelm Frick**⁷³ projev před nově jmenovaným „Poradním sborem expertů pro demografickou a rasovou politiku“, ve kterém oficiálně vyložil koncepci národněsocialistické politiky zdraví lidu. Ten byl následně vydán jako brožura. Ministr vyšel z údajně hrozící smrti národa v důsledku poklesu porodnosti a konstatoval, že pouze k udržení jeho existence by bylo třeba o 30% vyšší porodnosti německých žen. Cílem však musí být početní růst. K jeho dosažení je však žádoucí ještě větší úsilí, protože naprosto ne každé německé dítě je vítané. V opatrné a přitom sotva nesrozumitelné formulaci hovořil ministr o tom, že podle některých autorů musí být až 20% německého obyvatelstva považováno za dědičně biologicky poškozené, a jejich potomstvo proto není žádoucí. Liberalismus a industrializace způsobily hluboký úpadek rodiny, který je o to nebezpečnější, že sousedé na východě a méněcenné vrstvy ve vlastním národě vykazují velmi vysoké hodnoty porodnosti. Míšení ras tuto zkaženost ještě dále podporuje. Nehledě na vyloučení Židů je nutná především energická redukce výdajů pro asociály a duševně nemocné; stát má vynakládat své prostředky ve prospěch zdravých a plnohodnotných, jeho účelem je zachování existence a zušlechtění národa. Vyrovnání rodinných nákladů bude podporovat rodiny s mnoha dětmi, hospodářská opatření by měla vrátit zaměstnané ženy rodině, ve školách musí být zajištěno místo pro rasově hygienickou výchovu. Je třeba znovu nabýt odvahu pro členění národního tělesa podle jeho dědičné hodnoty.⁷⁴ První zákonné opatření, které na projev navazovalo, vyšlo 14. července 1933, kdy byl vydán **Zákon o ochraně před dědičně nemocným potomstvem (Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses)**.⁷⁵ Dědičné nemoci, které v něm jsou uvedeny, jsou svým charakterem a možnostmi diagnózy velmi rozdílné (např. schizofrenie a maniodepresivní šílenství vedle dědičné slepoty nebo hluchoty), rozhodující a nové je ale to, že vůle nemocného nebo jeho zákonného zástupce není nutně směrodatná, nýbrž že žádost o sterilizaci může podat i úřední lékař nebo vedoucí ústavu a rozhodnutí přísluší „soudu dědičného zdraví“.⁷⁶ Ačkoli tato opatření necílila bezprostředně na „neárijce“ ukazovala neúctu k lidskému životu, k nemocným, kteří budou o něco později vražděni „ze soucitu“ a k rasově méněcenným „škůdcům“.⁷⁷

Ve stejný den byl vyhlášen **Zákon o odvolání udělení občanství a o odebrání německé státní příslušnosti (Gesetz über den Widerruf von Einbürgerungen und die Aberkennung der deutschen Staatsangehörigkeit)**. Umožňoval odvolání „nežádoucích“ udělení občanství v letech

⁷² GELLATEL, Robert. o. c. s. 51.

⁷³ JUDr. **Wilhelm Frick** (1877 – 1946) Byl odsouzen jako účastník Hitlerova neúspěšného pivního puče z roku 1923, vězení však unikl, neboť zvolen poslancem do Říšského sněmu. Tam se v roce 1928 stal šéfem frakce NSDAP. Dne 23. 1. 1930 byl jmenován prvním nacionálněsocialistickým ministrem, který zasedl v některé ze zemských vlád (konkrétně to bylo v Durynsku) a roku 1933 byl jako ministr vnitra členem prvního Hitlerova kabinetu. V této funkci se marně pokoušel o centrální správu státu (říšskou reformu) a pořízení stranických orgánů státu. Podílel se i na formulaci tzv. norimberských zákonů, ovšem jeho kariéra měla sestupnou tendenci a svůj resort byl nucen předat Heinrichu Himmlerovi. V srpnu 1943 byl jmenován říšským protektorem pro Protektorát Čechy a Morava, ovšem jeho funkce byl povýtce titulární, moc v Protektorátu náležela K. H. Frankovi. Mezinárodní vojenský tribunál v Norimberku jej 1. 10. 1946 odsoudil k trestu smrti provazem. Byl uznán vinným za spoluvytváření systému koncentračních táborů, čímž spáchal zločiny proti lidskosti, a jakožto příslušník nacionálněsocialistického vedení zločin proti míru. Wilhelm Frick byl popraven 16. 10. 1946. WISTRICH, Robert. o. c., s. 80 – 91.

⁷⁴ TAUCHEN, Jaromír, ŠKODOVÁ Lenka. *Nucené sterilizace ve Třetí říši – zločin na základě zákona*. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2008/files/pdf/history/tauchen_jaromir_skodova_lenka.pdf, stav: 20. 10. 2018.

⁷⁵ Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses (14. 07. 1933), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: <http://www.documentArchiv.de/ns/erbk-nws.html>, stav: 15. 6. 2018.

⁷⁶ Verordnung zur Ausführung des Gesetzes zur Verhütung erbkranken Nachwuchses (05. 12. 1933), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: http://www.documentArchiv.de/ns/erbk-nws_vo01.html, stav 15. 6. 2018.

⁷⁷ Zřejmě je souvislost i s později vydanými zákony a výnosy, které již nebyly – ani formálně – přezkoumatelné soudem, neboť se jednalo o tajné „vůdcovy výnosy“, respektive rozkazy, oznamované jen osobám či krycím institucím, které je měly provádět. K těm náleží především rozkaz o eutanazii, rozkaz o komisařích a rozkaz o konečném řešení židovské otázky, vydané v roce 1939, tedy na počátku války. Jen tzv. smrt z milosti (Gnadentod) vedla k zavraždění 70 000 lidí. A vraždění rozhodně nebyli „jen“ nevléčitelně nemocní. BROSZAT, Martin. *Der Staat Hitlers*, s. 397nn.

1918–1933, a tím splňoval starý požadavek NSDAP, zároveň ale rušil princip státní kontinuity. Stát, který část svých občanů bez jejich provinění zbavuje občanství, v zásadě neuznává ani ostatní smlouvy a závazky pocházející z minulosti. Mimo jiné taky bylo možné odebrat říšské občanství emigrantům. Zákon tak prakticky identifikuje stát a režim.⁷⁸

Zákon o říšské kulturní komoře (Reichskulturkammergesetz) prakticky zabránil Židům v jakékoli kulturní činnosti v oblasti tisku, rozhlasu, výtvarném umění, písemnictví etc.⁷⁹ V roce 1933 byl v Německu založen Kulturní svaz německých Židů, neboť mnozí doufali, že alespoň tímto způsobem bude možné uchovat vlastní kulturu. Ve svazu se soustředili všichni žurnalisté, spisovatelé a další umělci, kteří v důsledku přijatých zákonů ztratili místa a doufali, že zde získají možnost obživy. Kulturní svaz byl řízen Hansem Hinklelem, který na ministerstvu propagandy vedl zvláštní referát pro tyto záležitosti.⁸⁰

Přesto je možné říci, že od dubnového bojkotu v roce 1933 k systematickému vyvražďování v „továrnách na smrt“ na východě vedla ještě poměrně dlouhá cesta s mnoha zákrutami. Realita každodenního života Židů v Třetí říši byla matoucí: vedle stupňujícího se pronásledování a vytěšňování z „árijské pospolitosti“, která tento vývoj zčásti vítala, zčásti odmítala a z největší části vcelku lhostejně akceptovala, mohl asimilovaní Židé vést ještě nějakou dobu život, který se téměř blížil normálu. Jeho smrtící bezvýchodnost je patrná až z „perspektivy Osvětlení“.⁸¹

Tempo, směřování i úroveň diskriminace kolísaly, ba dokonce se na přelomu let 1934/35 zdálo, že – přes zahájenou arizaci některých velkých podniků – protižidovská kampaň pomalu odeznívá. Nezanedbatelný počet Židů se dokonce vrátil z emigrace zpět do Německa, především ze sousední Francie. Postupné vytlačování Židů na okraj společnosti mělo určitou brzdu, a sice autoritu říšského prezidenta, který požadoval, aby se nařízená opatření netýkala Židů, kteří bojovali na frontách světové války, anebo tam ztratili někoho z rodinných příslušníků. Ovšem po Hindenburgově smrti a sjednocení úřadu říšského kancléře s úřadem prezidenta, neměl – teď již „vůdce a říšský kancléř“ – žádné zábrany. V létě roku 1935 tak protižidovská kampaň znovu nabrala na obrátkách. Stranický sjezd na počátku podzimu roku 1935 přinesl asi nejtvrďší legislativní úder vůči německým Židům.⁸² 15. září 1935 předložil **Hermann Göring**⁸³ Říšskému sněmu zvolenému na podzim roku 1933 již s jednotnou kandidátkou NSADP **Zákon o říšském občanství (Reichsbürgergesetz)**, který rozlišoval mezi „říšskými občany německé nebo podobné krve, již jsou nositeli plných politických práv“ a pouhými „státními občany“, pro budoucno zcela bezprávnými, tedy Židy.⁸⁴ Doplnil jej **Zákon o ochraně německé krve a cti (Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre)**. Ten zapovídal

⁷⁸ Gesetz über den Widerruf von Einbürgerungen und die Aberkennung der deutschen Staatsangehörigkeit (14. 07. 1933), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: http://www.documentArchiv.de/ns/1933/deutsche-staatsangehoerigkeit_ges.html, stav: 15. 6. 2018.

⁷⁹ Reichskulturkammergesetz (Zákon o říšské kulturní komoře). Dostupný z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=dra&datum=19330004&seite=00000661&zoom=2>. Například Zákon o redaktorech (Schriftleitergesetz) byl vydán 4. října roku 1933. Dle §1 již nebyl za otištěný text odpovědný vydavatel, ale re-daktor. Ten samozřejmě musel být árijského původu a nesměl být ženatý s neárijskou osobou. Paragraf 8 umožňoval Goebbelsovi zbavit se kteréhokoliv žurnalisty, jenž se mu z jakéhokoliv důvodu znelíbil. Paragraf 14 kladl následující požadavky: „Redaktor je obzvláště povinen odstranit ze svých novin vše, co 1. zavádí veřejnost upřednostňováním zájmů jednotlivce před zájmy obecnými, 2. oslabuje sílu Německé říše navenek i zevnitř, jakož i společnou vůli německého lidu, německou obranyschopnost, kulturu či hospodářství...“

Zároveň také platilo, že „zápis novináře do zaměstnaneckých listin musí být odmítnut, pokud říšských ministr lidové osvěty a propagandy vznesl námitku“. WULF, J.: *Presse und Funk im Dritten Reich: Eine Dokumentation*. Frankfurt/M; Berlin 1989, s. 74n. ISBN 3-550-07055-1.

⁸⁰ *ibid.*, s. 235.

⁸¹ FREI, Norbert. *Der Führerstaat. Nationalsozialistische Herrschaft 1933 bis 1945*. München 2002, s. 175. ISBN 3-423-30785-4.

⁸² *ibid.*, s. 176.

⁸³ O roli a zločinech Hermanna Göringa existuje řada historických prací. Srv. například MASER, W.: *Hermann Göring. Hitlerův paladín s janusovskou tváří*. Praha 2004, s. 87. ISBN 80-7203-564-9.

⁸⁴ Zákonem o říšském občanství stejně jako Zákon na ochranu německé krve a cti náleží do neblaze proslulých norimberských zákonů. *Reichsbürgergesetz* (15. 09. 1935), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: <http://www.documentArchiv.de/ns/nbgesetze02.html>, stav: 15. 8. 2018. Byl jím realizován bod čtyři stranického programu: „Stáním občanem může být jen soukmenovec. Soukmenovec může být jen ten, kdo je čistě německé krve, bez ohledu na náboženské vyznání. Žádný Žid tudíž nemůže být soukmenovcem. 25-Punkte-Programm der Nationalsozialistischen Deutschen Arbeiterpartei (24. 02. 1920), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: <http://www.documentArchiv.de/wr/1920/nsdap-programm.html>, stav: 16. 8. 2018.

manželství, ba i pouhý pohlavní styk mezi Židy a Nežidy.⁸⁵ Oba zákony byly přijaty jednomyslně. Že nebyly příliš promyšlené, se ukázalo velice záhy jak v řadě prováděcích nařízení, tak v ostrých meziministerských sporech. Až po dvou měsících bylo rozhodnuto, kdo je Žid ve smyslu schváleného zákona. Nakonec se toto krví určené rasistické zákonodárství muselo opřít o zápisy v křestních listech. Byl to pochopitelně nesmysl: kritériem pro definici „Árijce“, „Žida“ (Volljude), „míšence 1. stupně“ a „míšence 2. stupně“ je náboženské vyznání předků a zároveň se od třetí generace již nezkoumá, šlo-li o konvertity či nikoli. Ze zákona však nutně vyplývá tendence odstranit rozdíl mezi frontovými bojovníky a ostatními Židy. V celkovém pohledu nastoupil po tomto útoku na delší dobu klid, a to i mezi Židy. Hitler totiž prohlásil, že se jedná o poslední regulaci „židovské otázky“. Nedokazuje sice humanitu, ale praktickou chytrost národněsocialistické politiky tím, že Židé směli ještě přes dva roky, byť nejruznějšími způsoby omezováni, být činní v německém hospodářství. Navíc se blížily olympijské hry, které na Německo obrátily pozornost nejen sportovního světa. Nacionálně socialistický režim se proto snažil poněkud zmírnit a upravit svoji antisemitskou fasádu: z příjezdových cest mnoha vesnic dočasně zmizely nápisy o nežádoucích Židech a snížil se i počet protižidovských nařízení.⁸⁶

⁸⁵ Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre (15. 09. 1935), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: <http://www.documentArchiv.de/ns/nbgesetze01.html>, stav: 15. 9. 2018.

⁸⁶ WALTERS, Guy. *Berlínské hry. Olympijský sen ukradený Hitlerem*. Praha 2007, s. 78nn., 142nn. ISBN 978-80-7381-207-2.

Poslední přípravy

Na přelomu let 1937/1938 se protižidovský kurs opět vyostřil. Cílem „rasových expertů“ Heydrichovy SD bylo vyhnání všech Židů z Německa. Navíc konec roku 1937 přinesl finanční krizi a nutnost refinancovat státní dluhy. Finanční experti proto upřeli pohled na majetek Židů a bez rozpaků jej přiřadili k „národnímu majetku“. Vlastně šlo o vyvlastnění majetku „státu nepřátelských osob“. To vše bylo propojeno s politikou „rasového ozdravování“. Nová prováděcí nařízení k zákonu o říšských občanech prohlásila jmenování židovských lékařů za neplatná⁸⁷ a odstranila ještě existující výjimky pro advokáty a pro zástupce v patentových věcech.⁸⁸ Poté následovalo „vyčištění“ celého zdravotnictví. V roce 1938 došlo k rasové úpravě i v daňovém právu například tím, že pro Židy odpadly úlevy vázané na děti. Göringovo nařízení o ohlášení židovského majetku dávalo tušit příští běh věcí. V červenci bylo zakázáno vykonávání určitých živností.⁸⁹ Nařízení z října prikazuje, aby všechny židovské cestovní pasy byly označeny razítkem J.⁹⁰ Podobný účel sledoval už zákon o změně příjmení a křestních jmen z 5. ledna 1938. Tak jako udělení občanství byla nyní zrušena i asimilace jmen. Prováděcí nařízení ze srpna předepsalo povinné dodatečné přijetí židovských „křestních“ jmen (Sara nebo Israel).⁹¹

Usmrcení zaměstnance pařížského německého vyslanectví **Ernsta von Ratha** mladým Židem polského původu vedlo k takzvané Křišťálové noci (**Reichskristallnacht**), tedy k státem organizovanému pogromu z 8. na 9. listopad roku 1938. Desítky tisíc Židů byly zatčeny a převezeny do Dachau, Sachsenhausenu a Buchenwaldu. Došlo ke zničení stovky synagog, k likvidaci židovských obchodů a vynucení zaplacení pokuty ve výši jedné miliardy říšských marek za způsobené škody.⁹² Nyní věděli Židé v Německé říši, do které bylo v březnu začleněno také Rakousko, že jen opuštění země může ještě zachránit jejich existenci. Od tohoto listopadového pogromu stoupal počet protižidovských opatření. V mnoha městech museli židé bydlet v jim přidělených obvodech a od září roku 1941 byli donuceni nosit takzvanou židovskou Davidovu hvězdu. V roce 1943 bylo přesně určeno, co je Židům zakázáno, odepřeno, předepsáno. Mnohé z toho byla čistá šikana, všechno ale sloužilo ponižování a na straně druhé k upevňování pocitu, že Němci náleží k vyšší rase a neárijsci jsou toliko podlidé. Těm byl zakázán například nákup knih, návštěva výstav, divadel a biografu, používání automobilů, veřejných telefonů, vstup do hostinců, využívání míst k sezení ve veřejných dopravních prostředcích, pokud je potřebovali nežidé, parkových laviček, které nebyly označeny žlutým pruhem, vstup na nádraží, vstup do čekáren stejně tak jako do lesů, držení domácích zvířat, zavlání lékaře kromě židovského, zákaz soukromého pojištění, zákaz nočního vycházení, zákaz odběru a nákupu novin a tak dále. Odepřeny jim byly lístky na vajíčka, ryby, maso, mléko, a všechna možná přilepšení, Židé museli odevzdat elektrické a optické přístroje jako fotoaparáty a dalekohledy i další cenné věci.

PONIŽOVÁNÍ A VYTĚŠŇOVÁNÍ ŽIDOVSKÝCH SPOLUOBČANŮ V TŘETÍ ŘÍŠÍ⁹³

⁸⁷ Vierte Verordnung zum Reichsbürgergesetz (25. 07. 1938), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: http://www.documentArchiv.de/ns/1938/reichsbuergergesetz_vo04.html, stav: 15. 8. 2018.

⁸⁸ Fünfte Verordnung zum Reichsbürgergesetz (27. 09. 1938), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: http://www.documentArchiv.de/ns/1938/reichsbuergergesetz_vo05.html, stav: 15. 8. 2018.

⁸⁹ ALY, Götz. *Hitlerův národní stát. Loupení, rasová válka a nacionální socialismus*. Praha 2007, s. 45n. ISBN 978-80-7203-918-0.

⁹⁰ *Verordnung über Reisepässe von Juden* (05. 10. 1938), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: <http://www.documentArchiv.de/ns/jdnpass.html>, stav: 15. 8. 2018.

⁹¹ *Zweite Verordnung zur Durchführung des Gesetzes über die Änderung von Familiennamen und Vornamen* (17. 08. 1938), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: http://www.documentArchiv.de/ns/1938/juedische-namen_vo02.html, stav: 15. 8. 2018.

⁹² Není bez zajímavosti, že v nově zřízené Říšské župě Sudety, byly projevy „spontánního hněvu“ výrazně slabší (lidé se po demonstracích rozcházeli v klidu domů) a připravily tak stranickým místům i dalším organizacím dosti velké zklamání. Srv. OSTERLOH, Jörg. *Nationalsozialistische Judenverfolgung im Reichsgau Sudetenland 1938 – 1945*. München 2006, s. 218nn. ISBN 3-486-57980-0.

⁹³ Zdroj: PLETICHA, Heinrich. *o. c.*, 258n.

Židům bylo mimo jiné zakázáno:	
Kupovat knihy	Navštěvovat výstavy
Půjčovat si knihy	Navštěvovat veřejné plovárny
Používat taxíky	Požívat veřejné telefonní budky
Sedat si na lavičky v parku, pokud nebyly označeny zvláštním žlutým pruhem.	Jezdit tramvaji a omnibusem bez zvláštního cestovního povolení
Zaměstnávat nežidovské pomocnice v domácnosti	Sednout si ve veřejných dopravních prostředcích, pokud sedět chtějí Nežidé
Chodit po určených ulicích v Berlíně a Mnichově	Navštěvovat hostince a kavárny
Vstupovat do lesů	Používat německý pozdrav
Používat uměleckých pseudonymů	Uzavírat manželství či mít pohlavní styk s lidmi německé krve.
Vlastnit poštovní holuby	Vlastnit domácí zvířata
Využívat lékařských služeb (vyjma židovských lékařů)	Členství v soukromých pojišťovnách
Chodit ke kadeřníkovi	Navštěvovat školy
Židům byly mimo jiné odepřeny:	
Přídělový systém: Lístky na vejce	Přídělový systém: Lístky na mléko
Přídělový systém: Lístky na maso	Přídělový systém: Lístky na tabák
Přídělový systém: Lístky na šaty	Sladkosti
Rybářské lístky	Lovecké lístky
Rybí konzervy	Daňové úlevy na děti
Náhrady škod vzniklých při bombardování	Plat při nezaviněné překážce v práci
Příplatky za práci přesčas, v neděli a svátcích	Návštěvy kin a divadel
Holicí mýdlo	Nosit jakýchkoli odznaky
Disponovat movitým i jiným majetkem	Nosit čestné odznaky a vyznamenání
Umístit duševně nemocné v nežidovských léčebnách	Používat lůžkové, vyhlídkové a jídelní vozy, i vagóny 1. a 2. třídy Říšských drah
Kontakty s cizinci	Opustit v nočních hodinách obydlí
Ochrana nájemníků	Prodej a odběr novin

Židům bylo mimo jiné předepsáno:	
Odevzdat elektrické spotřebiče	Odevzdat optické přístroje
Odevzdat předměty z ušlechtilých kovů	Odevzdat jízdní kola
Odevzdat kožešiny	Odevzdat rozhlasové přijímače
Odevzdat psací stroje	Odevzdat koberce
Odevzdat pletené zboží a krajkové zboží	Používat tzv. židovská křestní jména
Ubytovat se v „židovských domech“ a „židovských sídlištích“, nucené odloučení od „nežidovského“ manžela či manželky	Pracovat odděleně od nežidovských zaměstnanců
Používat židovské občanské průkazy	Používat oddělené letecké kryty
Nakupovat jen v určitých hodinách	Akceptovat okamžitou výpověď
Označit oblečení i obydlí židovskou hvězdou	Akceptovat nižší než tarifní mzdu

Pojem „konečné řešení židovské otázky“ označuje v pozdějších letech nacionálně socialistické vlády likvidaci evropských Židů. V souvislosti s židovskou otázkou se objevuje poprvé již v roce 1917 a nejprve znamenalo vyhnání všech Židů z Německa. Také v nacionálně socialistických plátcích, speciálně v tiskovém orgánu SS, Der Schwarze Korps, byl tento pojem používán. Reinhard Heydrich, šéf hlavního říšského bezpečnostního úřadu (RSHA), použil tento výraz poprvé 21. září roku 1939 v dopisu náčelníkům všech „pohotovostních jednotek“ (Einsatzgruppen). Posléze byl pojem konečné řešení převzat všemi ministerstvy, přičemž s ním spojené představy nebyly zcela jasné. Také Heydrich jej používal stále častěji a nakonec jím byrokraté SS i úředníci jednotlivých ministerstev, jakož i NSDAP opisovali naplánovanou likvidaci Židů. Otázkou zůstává, zda Heydrich již v září roku 1939 spojoval tento pojem s masovým vyvražďováním Židů. Stejně tak se ale můžeme ptát, zda Hitler již v roce 1924 nebo nejpozději v roce 1933 počítal s rozpoutáním války a můžeme formulovat i otázku, zda Hitler dávno před rokem 1939 chtěl německé, ale evropské Židy v průběhu této války fyzicky zlikvidovat.⁹⁴

⁹⁴ BREITMAN, Richard. „Architekt konečného řešení“. Himmler a vyvraždění evropských Židů. Praha 2004, s. 90n. ISBN 80-7203-629-7.

Konference ve Wannsee

30. ledna 1939 při zahájení zasedání nového Říšského sněmu Hitler hrozil: „pokud by se mezinárodnímu finančnímu Židovstvu zde v Evropě nebo mimo Evropu mělo podařit dostat národy ještě jednou do světové války, potom výsledkem nebude bolševizace zeměkoule a tím vítězství světového Židovstva, nýbrž zničení židovské rasy v Evropě“.⁹⁵

Ještě před zahájením polského tažení sdělil Hitler otevřeně armádním velitelům, že nyní se budou dít věci, které si nezískají potlesk generálů. O ten vlastně ani nestál, toliko požadoval, aby se do těchto věcí nemíchali. Po zahájení operace Barbarossa byla ruská fronta rozdělena na čtyři úseky pro „Einsatzgruppen“, tedy „operační skupiny“. Jejich velitelé vykonávali udělené rozkazy s očekávanou brutalitou. 15. října 1941 například hlásila „operační skupina A“, že od 22. června zlikvidovala 135 476 lidí. „Operační skupina B“ ve stejné době postřílela 45 476 lidí. Během dvou let zavraždily tyto čtyři oddíly o síle přibližně 3000 mužů více než půl miliónu lidí.⁹⁶

Masové vraždění střelbou vzbudilo – přes velkou snahu o utajení – nežádoucí pozornost, zejména u v blízkosti umístěných vojenských jednotek. Navíc prý příliš „duševně zatěžovalo“ samotné vrahy, a proto se vedoucí činitelé SS rozhodli použít i při vyvražďování Židů metod z programu eutanazie. Při ní byli údajně nevléčitelně nemocní pacienti vražděni výfukovými plyny na neprodyšně uzavřených korbách nákladních vozů. Tento postup však Adolf Eichmann, zvláštní pověřenec pro likvidaci Židů, pokládal za neefektivní. Z Göringova pověření měl Reinhardt Heydrich zajistit centralizaci všech „organizačních, věcných a materiálních náležitostí s ohledem na konečné řešení evropské židovské otázky“.⁹⁷ Proto byla na 8. prosinec roku 1941 svolána do Berlína – Wannsee porada, která měla za cíl naplánovat podrobnosti konečného řešení. Akce musela být kvůli útoku na Pearl Harbor odročena. Zástupci ministerstev pro obsazená východní území, spravedlnosti, zahraničí a vnitra, pověřenci pro čtyřletý plán a Úřadu SS pro rasu a osídlování, Bezpečnostní policie (Sicherheitspolizei – SIPO) a Bezpečnostní služby (Sicherheitsdienst – SD) se 20. února radili o systematizaci prováděných opatření. Již tehdy někteří nacionálně socialističtí funkcionáři projevovali určité znepokojení, neboť Rusko stále ještě odolávalo a Spojené státy americké vstoupily do války. Vítězství Německa se tak přinejmenším odkládalo. Na základě výsledků jednání však holocaust dostal přednost před samotným válečným úsilím. Hitler byl pevně rozhodnut, že bez ohledu na výsledek evropské války válku nepřestane.⁹⁸

Z protokolu konference:

„Místo vystěhování nastoupila jako další možnost řešení po příslušném předběžném schválení vůdcem evakuace Židů na Východ. Na tyto akce je třeba pohlížet toliko jako na nouzové možnosti, ale už nyní se získávají ty praktické zkušenosti, které mají velký význam vzhledem ke konečnému řešení židovské otázky v budoucnosti.

Pro toto konečné řešení židovské otázky v Evropě přichází v úvahu asi 11 milionů Židů. Početní stav Židů v jednotlivých zemích je přes 11 000 000.

Při uvedených počtech Židů různých zahraničních států jde pouze o Židy podle vyznání, protože tam částečně ještě neexistuje označení Židů podle rasových zásad. Vyřešení problému bude narážet v

⁹⁵ Hitler: „... die Vernichtung der jüdischen Rasse in Europa“. Erklärung Adolf Hitlers vor dem Großdeutschen Reichstag am 30. Januar 1939. Dostupné z: http://www.kurt-bauer-geschichte.at/PDF/Lehrveranstaltung%202008_2009/20_Hitlerrede_1939-01-30.pdf. Stav 25. 10. 2018.

⁹⁶ „Einsatzgruppen“ (operační, či spíše vyhlazovací komanda) spadala pod pravomoci Hlavního říšského úřadu pro bezpečnost (Reichssicherheitshauptamt – RSHA), jehož náčelníkem byl Heydrich. Tato komanda se dělila do čtyř skupin A, B, C, D, které byly přiděleny jednotlivým invazním sborům. Jejich síla činila 500 – 900 mužů. Mezi jejími členy byl poměrně vysoký počet vysokých důstojníků SS, gestapa a policie a – pro někoho překvapivě – vysoký počet intelektuálů. Otto Ohlendorf, velitel skupiny D, absolvoval tři univerzity a byl promován doktorem práv. Ernst Biberstein jeden z velitelů oddílu C, byl původně evangelickým pastorem a teologem. JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*. Praha 1995, s. 472. ISBN 80-85336-31-6.

⁹⁷ Die Durchführung des rassenideologischen Programms im Kriege. in: Informationen zur politischen Bildung, Folge 123/126/127 „Nationalsozialismus“, s. 61 – 67. Bonn 2001. ISSN 0046-9408.

⁹⁸ JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*. Praha 1995, s. 475. ISBN 80-85336-31-6.

jednotlivých zemích na určité těžkosti vzhledem k všeobecnému postoji a pojetí, zvláště v Maďarsku a Rumunsku. Tak např. v Rumunsku si ještě dnes může opatřit Žid za peníze příslušné dokumenty, které mu potvrzují úředně cizí státní příslušnost.

Je známo, jaký mají židé vliv na všech úsecích SSSR. V evropské části žije asi 5 milionů možná ano, v asijské přibližně 1/2 milionu Židů.

Židé se mají posílat po dobu konečného řešení na práce na Východ pod příslušným vedením. Práceschopní židé budou přivedeni do těchto oblastí ve velkých kolonách, odděleně podle pohlaví. Budou pracovat na stavbě silnic, přičemž jich bezpochyby velká část zmizí přirozeným úbytkem. Se zbytkem, který v každém případě nakonec zůstane, se bude muset vhodně naložit, protože tu bezpochyby půjde o část nejodolnější, představující přirozený výběr, na který je třeba pohlížet při propouštění na svobodu jako na zárodek nového židovského rozmachu. (Viz zkušenosti z dějin.)

Při praktickém provádění konečného řešení bude Evropa pročištěna od Západu na Východ. Území říše včetně Protektorátu Čechy a Morava musí mít přednost, třeba už jen z důvodů bytových a jiných sociálně politických potřeb. Evakuovaní Židé budou přivezeni vlakem nejprve do takzvaných tranzitních ghatt, aby odtud byli odvezeni dále na Východ.

Důležitým předpokladem pro provedení evakuace vůbec je, jak vyložil v dalším SS obergruppenführer Heydrich, přesně stanovit osoby, přicházející v úvahu. Nemáme v úmyslu evakuovat Židy starší 65 let, ale odevzdat je do ghatta pro staré – počítá se s Terezínem.

Vedle těchto starých skupin – z počtu asi 280 000 židů, kteří byli 31. října 1941 ve staré říši a Východní Marce, je asi 30 % starších 65 let – budou v židovských ghettech pro staré přijímání ještě Židé s těžkými válečnými zraněními a Židé s válečnými vyznamenáními (železný kříž I. třídy). Tímto vhodným řešením budou naráz vyloučeny všechny intervence.

Počátek jednotlivých větších evakuačních akcí bude do značné míry záviset na vývoji vojenské situace. Pokud jde o způsob konečného řešení v evropských zemích námi obsazených nebo pod naším vlivem, bylo navrženo, aby odborníci ministerstva zahraničí, kteří přicházejí v úvahu, se dohodli s příslušnými referenty bezpečnostní policie a SD.⁹⁹

Seznam účastníků tzv. Konference ve Wannsee

- Reinhard Heydrich (SS–Obergruppenführer, hlavní řečník a předseda)
- Adolf Eichmann (SS–Obersturmbannführer, zapisovatel)
- Josef Bühler (Státní tajemník v úřadu generální guvernéra v Krakově)
- Roland Freisler (Státní tajemník na ministerstvu spravedlnosti, pozdější prezident Lidového soudního dvora)
- Otto Hofmann (SS–Gruppenführer, náčelník Hlavního rasového a osídlovací úřadu SS)
- Gerhard Klopfer (ministerský ředitel ve Stranické kanceláři NSDAP, vedoucí státoprávního oddělení III)
- Friedrich Wilhelm Kritzinger (ministerský ředitel v Říšské kanceláři)
- Rudolf Lange (SS–Sturmbannführer, velitel Bezpečnostní policie (SIPO) SD v Litvě, zastupoval svého velitele Waltera Stahleckera)
- Georg Leibbrandt (Říšský vedoucí, Říšské ministerstvo pro obsazená východní území)
- Martin Luther (Státní podtajemník na ministestvu zahraničních věcí)
- Alfred Meyer (Státní tajemník na Říšském ministerstvu pro obsazená východní území)
- Heinrich Müller (SS–Gruppenführer, náčelník úřadu IV (Gestapo) Hlavního říšského bezpečnostního úřadu RSHA)

⁹⁹ Protokol z konference ve Wannsee. Dostupné z <https://www.holocaust.cz/zdroje/dokumenty/konecne-reseni-zidovske-otazky-2/protokol-z-konference-ve-wannsee/>, stav 21. 10. 2018.

- Erich Neumann (Státní tajemník v úřadu Pověřence pro čtyřletý plán)
- Karl Eberhard Schöngarth (SS-Oberführer, velitel bezpečnostní policie a SD v Generalgouvernementu)
- Wilhelm Stuckart (Státní tajemník na ministerstvu vnitra)¹⁰⁰

Přelomová data „konečného řešení židovské otázky“ ¹⁰¹	
1. 4. 1933	Státem řízený bojkot židovských obchodů, právníků, lékařů a učitelů
7. 4. 1933	Zákon o obnově úřednictva z povolání: zákaz výkonu povolání pro opoziční a židovské úředníky
19. 9. 1935	„Norimberské zákony“: manželství mezi „Árijci“ a Židy zakázána, všichni Židé v Německé říši ztrácejí občanská práva
26. 4. 1938	Židovský majetek nad 5 000 RM musí být nahlášen a zaregistrován. Bankovní operace (půjčka, pronájem, likvidace, zřízení konta) poskytované komerčními podniky Židům, podléhají úřednímu schválení.
14. 6. 1938	Židovské živnosti (provozy) musí být označeny
25. 7. 1938	Židé nesmějí vykonávat lékařskou praxi
17. 8. 1938	Židé s nežidovskými jmény jsou od 1. 9. 1939 povinni přidat k němu „Sára“, respektive „Israel“
27. 9. 1938	Židům nesmějí pracovat jako advokáti
5. 10. 1938	Cestovní pasy židovských „státních občanů“ jsou staženy. K jejich navrácení dojde po označení písmenem „J“
28. 10. 1938	Odsun 17 000 polských Židů, kteří žili (legálně) v Německu
7. 11. 1938	Sedmnáctiletý polský Žid Herschel Grynszpan zastřelil v Paříži legačního tajemníka německé ambasády Ernsta von Ratha.
9. 11. 1938	„Křišťálová noc“ (Reichskristallnacht) – státem organizované pogromy
12. 11. 1938	Židé byli donuceni zaplatit 1 miliardu RM jako pokutu za vraždu von Ratha a byli definitivně vyřazeni z německého hospodářského a kulturního života.
17. 1. 1939	Zákaz výkonu povolání pro židovské lékárníky, zubní lékaře a zvěrolékaře
12. 10. 1939	První deportace Židů z bývalého Rakouska, a Protektorátu Čechy a Morava do Generálního gouvěrnementu (okupované polské území)
30. 4. 1940	Zřízeno první ghetto v Lodži (Litzmannstadt) v bývalém Polsku, 15. 11. bylo zřízeno druhé ghetto ve Varšavě.

¹⁰⁰ ROSEMAN, Mark. *Setkání ve vile u jezera*. Praha 2003. ISBN 80-86569-45-4.

¹⁰¹ Zdroj: Harenberg *Schlüsseldaten 20. Jahrhundert*. Dortmund 1993, s. 351. ISBN 3-611-00316-6.

31. 7. 1941	Heydrich obdržel příkaz připravit „celkové řešení židovské otázky na územích pod německým vlivem“.
1. 9. 1941	Nošení tzv. „židovské hvězdy“ povinné v celé Německé říši
3. 9. 1941	První „pokusné zplynování“ cyklonem B v Osvětimi
29. 9. 1941	Masová vražda ukrajinských Židů v Babim Jaru – 33 771 obětí za dva dny
23. 10. 1941	Německým Židům je zakázáno vystěhovat se z Německa
5. 12. 1941	V Chelmnu (Culm) začíná masové vyvražďování Židů za pomoci výfukových plynů nákladních automobilů.
20. 1. 1942	„Konference ve Wannsee“ ke „konečnému řešení židovské otázky“
17. 3. 1942	První transport Židů do vyhlazovacího tábora Belzec (operace Reinhardt)
12. 5. 1942	První datovaná masová vražda Židů v Osvětimi (Auschwitz)
22. 7. 1942	Začátek transportu přibližně 350 000 Židů z varšavského ghetta do vyhlazovacího tábora Treblinka
19. 4. 1943	Povstání ve varšavském ghettu: jednotkami SS a policejními svazy bylo zabito více než 50 000 Židů.
15. 5. 1944	Deportace 380 000 maďarských Židů do Osvětimi, 250 000 z nich zavražděno plynem
23. 7. 1944	Rudá armáda osvobodila první z vyhlazovacích táborů – Majdanek, Osvětim byla osvobozena 25. 1. 1945.

Šoa

Na rozkaz nejvyššího velitele Bezpečnostní policie a SD do Polska dorazilo pět „operačních jednotek“ (Einsatzgruppen) určených k masovému vraždění Židů, šlechty, intelektuálů a církevních hodnostářů. Tomu bylo zčásti bráněno jen díky zásahům některých důstojníků.¹⁰² Tato komanda však pozabíjela mnohem více Poláků než Židů. Podobně jednaly i operační skupiny vyslané později do Sovětského svazu, neboť se zaměřovaly také na invalidy, Romy, komunisty či Poláky. Vlastně žádní Němci neobdrželi přímý rozkaz střílet pouze Židy. A vraždění kohokoliv jiného pro ně rozhodně nebyl problém.¹⁰³

20. září roku 1939 nařídil Hitler – po rozhovoru s Himmlerem, Heydrichem a gdaňským župním vedoucím **Forsterem** – usídlit všechny Židy z Říše na území mezi Wislou a Bugem. Snaha usadit všechny Židy na někdejší polském, nyní říšském území, ztroskotala na nedostatečné přípravě, chybném plánování a celkové bezkonceptnosti. Přesídlení pouhého 1000 lidí způsobilo chaos a Göring na naléhání Hanse Franka další deportace zakázal. V dubnu roku 1940 byl celý plán odložen ad acta.¹⁰⁴

¹⁰² BREITMAN, Richard, s. 87n.

¹⁰³ SNYDER, Timothy. *Černá zem. Holocaust. Historie a varování*. Praha – Litomyšl 2015, s. 136nn. ISBN 978-80-7260-322-0.

¹⁰⁴ *ibid.*, s. 108.

Jiný, až téměř fantastický plán začalo připravovat ministerstvo zahraničí: odsunout všechny německé i evropské Židy na ostrov Madagaskar. Vzhledem ke kapacitě lodí i počtu lidí, který byl odhadován na čtyři miliony, bylo zřejmé, že něco takového nelze za války provést. Po porážce Francie a souhlasu vlády ve Vichy se tento plán jevil jako možný. Ovšem transport milionů lidí z Evropy přes Indický oceán by však vyžadovalo souhlas, ne-li přímou podporu Velké Británie. Ta však i po porážce Francie setrvala ve válce. Hitler i Himmler však s tímto plánem souhlasili a ministerstvo zahraničí i Gestapo počítalo s jeho realizací na rok 1942: v té době již měl být válka ukončena a Velká Británie poražena.¹⁰⁵

V prosinci roku 1940 připravované plány na přepadení Sovětského svazu a ještě více stále se prodlužující doba války učinily z plánu na Madagaskar makulaturu. Ohromné územní zisky na počátku války přivedly Hitlera na myšlenku nahnat Židy za Ural, jakmile bude dostatek dopravních prostředků. S tím souhlasil i šéf Generálního gouvernementu Frank, který tam chtěl poslat i Židy polské, i ministr pro obsazená východní území Alfred Rosenberg. Záhy však i tento plán připadal Hitlerovi příliš těžkopádný, neboť již v srpnu roku 1941 mu bylo jasné, že válka tak rychle neskončí a vítězství si sliboval nejdříve v létě roku následujícího. Za této situace v Hitlerovi ještě vzrostl iracionální strach z „vnitřního nepřítele“ a fiktivní skutečnosti, že nyní vede nemilosrdný boj o národ, čímž zřejmě padly jeho poslední zábrany. Již v říjnu roku 1940 bylo přibližně 6500 Židů z žup Baden a Sárská Falc odsunuto do neobsazeného francouzského území. V polovině září sdělil Himmler župnímu vedoucímu Povartí (Warthegau), že si vůdce přeje, aby Stará Říše (Altreich¹⁰⁶) a Protektorát Čechy a Morava byly „vyčištěny a osvobozeny“ od Židů. On, tedy Himmler, chce všechny Židy ještě letos odsunout do Generálního Gouvernementu a v příštím roce dále na Východ. Celé to mělo hrůznou logiku: Anšlusem Rakouska se urychlila deportace Židů, invaze do Polska umožnila zavření Židů do ghatt a likvidační válka proti Sovětskému svazu měla realizovat ono „konečné řešení“.¹⁰⁷

14. října 1941 byl vydán první deportační rozkaz, který jako cíl určil Lodž (Litzmannstadt). Zatímco transport rychle nabyl velmi chaotickou podobu, neboť tábor byl téměř okamžitě přeplněn, výživa katastrofální a hygienické podmínky nesnesitelné, byl 24. října vydán rozkaz k druhému transportu s místem určení Minsk. Byla to však smrtící past: Židé vyložení v Rize byli v několika vlnách masově povražděni v Kaunasu. Těmto vraždám se ještě snažil Himmler v telefonickém rozhovoru s Heydrichem zabránit, neboť se jednalo o berlínské Židy a on se obával nepříznivých ohlasů veřejnosti. Celá tragédie vešla do dějin jako **Rižská krvavá neděle**.¹⁰⁸

Na přelomu října a listopadu Hitler velmi pravděpodobně rozhodl o masovém vyvraždění všech německých a evropských Židů. Tady se smrtelným způsobem protínají osudy Židů a osudy obětí Akce T4.¹⁰⁹ „Zvláštní komando Lange“ (Sonderkommando Lange) bylo od srpna roku 1941 „bez práce“, a proto jej povartský župní vedoucí, **Arthur Greiser**, vyzval aby „speciálně ošetřili“ kolem 100 000 nemocných a práce neschopných Židů. Na konci října se Lange se svými zplynovacími vozy přesunul do Chelmna a zřídil zde speciální vraždící zařízení, v němž byli od začátku prosince 1941 výfukovými plyny vražděni Židé z Lodže.

¹⁰⁵ BREITMAN, Richard. o. c., s. 132nn.

¹⁰⁶ Území Třetí říše bez Sudet a Rakouska.

¹⁰⁷ SNYDER, Timothy. o. c., s. 110. Až do začátku války byl rasově ideologický program SS logicky zaměřen na proti židovskému obyvatelstvu Německa a v roce 1938 „přiřazených“ území. V té době však Himmler rozšířil mocenský aparát SS i na policii a Gestapo. Od roku 1938 – na základě Hitlerova rozkazu – započalo budování „vojsk SS“. K nim náležely z „Leibstatndarte Adolf Hitler“ a „Politické hotovosti“ vytvořené SS-Verfügungstruppen (SS-VT, tedy dispoziční jednotky SS) a SS Totenkopfverbände (SS-TKV, volně přeloženo SS svazy „smrtihlavů“). V roce 1939 měly SS-VT k dispozici 18 000 mužů, jednotky SS-TKV 6 500 mužů. Vedle nich fungovala ještě Allgemeine SS (všeobecná SS). Z těchto tří článků vyrůstaly Waffen SS (doslova zbraně SS, avšak tento termín se do češtiny zpravidla nepřekládá). Na konci roku 1944 k nim přináleželo 910 000 mužů. Pro střežení koncentračních táborů nechal Himmler vybudovat Totenkopf – Wachsturmbanne (volně přeloženo strážní prapory Smrtihlav). Do roka měly 24 000 mužů, z většiny části ne zcela schopných vojenské služby. *Die Durchführung des rassenideologischen Programms im Kriege*. in: Informationen zur politischen Bildung, Folge 123/126/127 „Nationalsozialismus“, s. 61 – 67. Bonn 2001. ISSN 0046-9408.

¹⁰⁸ GOLDHAGEN, Daniel, Johann. *Hitlerovi ochotní katani. Obyčejní Němci a holokaust*. Praha 1997, s. 157. ISBN 80-7106-206-5.

¹⁰⁹ ZENTNER, CH., BEDÜRFTIG, F. (Hrsg.), o. c., s. 21, 165.

Další proslulý vrah, kriminální komisař, major **Christian Wirth**, který vedl zařízení pro eutanázii v Hartheimu u Lince, se od konce října nacházel v Belzec, kde se zabýval výstavbou budov se zabudovanými tankovými motory, které měly zajistit masové usmrcování výfukovými plyny. Další tábory později zřídil v Sobiboru, Treblince a Majdaneku. Tato vražedná zařízení byla zařazena do „Akce Reinhard“, které padla za oběť většina polských Židů, ale také Židů z Německa a západní Evropy. Krycí jméno získala tato tajná operace po zastupujícím říšském protektorovi, generálovi SS a šéfovi RSHA, Heydrichovi. Himmler pověřil jejím provedením vůdce policie a SS (SS und Polizeiführer – SSPF) v Lublinu, **Odilo Globocnika**, jehož úlohou bylo kompletní plánování deportací a vyhlazovacích akcí, výstavba vyhlazovacích táborů, koordinace židovských transportů z rozličných správních okrsků do těchto táborů, vraždění Židů, zajištění naloupeného majetku a jeho předávání příslušným říšským úřadům. Pro zajištění akce vyčlenil Globocnik z vlastní služebny speciální oddělení (Einsatz Reinhard), kterou vedl SS-Strumbannführer Höfle. Mezi své spolupracovníky Globocnik zařadil zkušené vrahy z Akce eutanázie (T4), již zmíněného policejního majora Wirtha, pod jehož vedením a dohledem byly vystavěny vyhlazovací tábory. V roce 1942 se Wirth stal jejich inspektorem.¹¹⁰

Vyvražděním 35 000 Židů z lublinského ghetta zahájil v březnu roku 1942 svůj „provoz“ tábor v **Belzec**. Na počátku května téhož roku začalo vyvražďování v **Sobiboru** a v červnu v **Treblince**. Všichni ostatní vůdce policie a SS měli za úkol zajistit všechny Židy ve svých okrscích a převést do táborů, které spravoval Globocnik z Lublinu. Transport Židů probíhal v uzavřených vagonech označených klamavým nápisem „Vysídlení“. Válka však komplikovala plánované transporty, a proto bylo rozhodnuto, že Židé z menších ghetť nebudou převáženi do vyhlazovacích táborů, ale postříleni na místě, kde jsou. Z onoho „Vysídlení“ byli vyjmuti pouze Židé, kteří pracovali ve válečně důležitých provozech a továrnách. Byli soustředěni do pracovních táborů pod správou SSPF. 19. července 1942 rozhodl Himmler, že „vysídlení“ bude ukončeno k 31. 12. 1942. Kromě vězňů pracovních táborů neměli již v Generálním gouvernementu být žádní Židé. Jako první z vyhlazovacích táborů ukončil svůj „provoz“ Belzec, a to v prosinci roku 1942. V Sobiboru a Treblince se termíny protahovaly: Globocnik tak mohl Himmlerovi ohlásit až 4. listopadu roku 1943, že k ukončení Akce Reinhard a uzavření táborů došlo teprve 19. října. V následné zprávě sděloval, že získaný movitý majetek má hodnotu 180 milionů RM, avšak náklady na „provoz“ byly mnohem vyšší...¹¹¹

V okupovaných evropských zemích měli nacionální socialisté pod svojí kontrolou 8 861 800 Židů. Z tohoto počtu jich zavraždili 5 933 900, tedy 67 procent. V Polsku, které mělo zdaleka největší židovskou populaci bylo zavražděno přes 90% Židů. V protektorátu Čechy a Morava, na Slovensku, v Řecku a v Nizozemí to bylo 70%. Přes 50% Židů bylo vyvražďeno v Bělorusku, Ukrajině, Belgii, Jugoslávii, Rumunsku a Norsku. Centry vyhlazování bylo šest koncentračních táborů. V letech 1942 – 1944 zavraždili nacionální socialisté a jejich pomahači každý týden přes 100 000 lidí, převážně Židů...¹¹²

Vyhlašovaci koncentrační tábory			
Místo	Druh tábora	Začátek vyvražďování	Počet obětí
Chelmno	vyhlašovaci	prosinec 1941	152 000
Osvětim	vyhlašovaci a pracovní	leden 1942	3 000 000
Belzec	vyhlašovaci	březen 1942	600 000

¹¹⁰ ZENTNER, CH., BEDÜRFTIG, F. (Hrsg.), o. c., s. 648.

¹¹¹ ZENTNER, CH., BEDÜRFTIG, F. (Hrsg.), o. c., s. 20.

¹¹² JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*. Praha 1995, s. 476. ISBN 80-85336-31-6.

Sobibor	vyhlazovací	květen 1942	250 000
Treblinka	vyhlazovací	červen 1942	900 000
Majdanek	vyhlazovací a pracovní	říjen 1942	250 000

Pochody smrti

Akce Reinhard byla ukončena 19. října roku 1943. To však již byly impozantní vojenské úspěchy Wehrmacht vystřídané stejně impozantními porážkami a fronta a východní fronta se posouvala západním směrem. Hitlerova „taktika“ zapovídající být jen taktický ústup, postup Rudé armády v zásadě urychlovala. Postupující nepřítel měl být proto oslaben alespoň tím, že na vítězných etapách nenalezne nic, co by mu v dalším boji proti Německé říši jakkoli pomohlo. Zároveň od podzimu roku 1944 říšský vůdce SS Himmler reagovat jak na rostoucí potřebu pracovních sil ke kopání protitankových příkopů a budování opevnění nazývaného eufemisticky Východní val, stejně jako na skutečnost, že se Osvětim i další tábory¹¹³ již ocitly v dosahu Rudé armády. Obě okolnosti vedly k odstavení plynových komor v Osvětimi – Březince a na konci října téhož roku i k demolici těchto komor a krematorií. Bourán začal být i zbytek tábora.¹¹⁴ V průběhu měsíce října vydal Himmler i rozkaz „přerušit vyhlazování Židů“. „Pokud jste dosud měl Židy vyhlazovat, teď vám nařizuji, abyste se stal jejich ochráncem“, měl nařídít Himmler – snad na radu Standartenführera SS Kurta Bechera – Eichmannovi.¹¹⁵

Ačkoli tedy byla vítězná vlna již nějakou dobu minulostí, teprve 21. února 1943 byly vydány směrnice, kterými se měla Wehrmacht řídit při stahování z dobytých území. Vydal je „Hospodářský štáb východ“ (Wirtschaftstabs Ost)¹¹⁶ po domluvě s Říšským ministerstvem pro výzbroj a válečnou výrobu. V zásadě se jednalo o soubor opatření zanechat nepříteli tak málo pracovních sil, potencionálních vojáků, potravin, surovin a průmyslových zařízení, jak to jen dle stávající situace bude možné.

Tomuto záměru v ještě vyostřenější podobě odpovídal i vůdcův rozkaz z 19. března 1945 „Spálená země“, označovaný také jako „Neronův rozkaz“. Týkal se likvidačních opatření na říšském území. Dle něho bylo zničit prakticky vše a využít všech možností, jak nepříteli přivodit přímé či nepřímé škody, neboť je jasné, že až se bude muset stáhnout, zanechá po sobě jen spálenou zemi.¹¹⁷ Zmíněnému nařízení o ARLZ¹¹⁸ nelze upřít jistou vojenskou logiku, stejně jako zběsilá snah zamést stopy olbřímích zločinů, kterých se nacionální socialisté zejména ve válečném období dopouštěli. Způsob, jakým k tomu došlo, však vzbuzuje řadu dalších otázek. Nelze totiž ani zdaleka vyloučit, že pochody smrti byly cílevědomým pokračováním nacionálně socialistické vyhlazovací politiky. Ta však v závěrečné fázi měla postihnout i národ německý. Pokud nevybojuje konečné vítězství, není hoden ani života...¹¹⁹ To, co bylo prezentováno jako obrana země, byla ve skutečnosti příprava na její zničení.¹²⁰ V kontextu této politiky, která měla postihnout Němce, je zřejmé, že za žádných okolností nesměli přežít rasové, političtí či jiní nepřátelé. Výnos o ARLZ, jakož i další rozkazy proto doplňoval i rozkaz k evakuaci a likvidaci věznic SIPO a SD, jakož i koncentračních táborů, ke kterým se přiblíží fronta.

¹¹³ Židé byli vražděni plynem v šesti velkých objektech, z nichž čtyři se nacházely v Generálním gouvernementu (Treblinka, Belzec, Sobibor a Majdanek) a dvě na území přiřazeném k Říši (Osvětim a Chelmno). SNYDER, Timothy. *Krvavé země. Evropa mezi Hitlerem a Stalinem*. Praha – Litomyšl, Praha 2013, s. 250. ISBN 978-80-7432-2549-9 (Paseka), 978-80-7260-280-3 (Prostor).

¹¹⁴ PADFIELD, Peter. *Himmler. Reichsführer SS*. Praha 1996, s. 516. ISBN 80-7198-283-0.

¹¹⁵ REES, Laurence. *Osvětim. Nacisté a „konečné řešení“*. Praha 2005, s. 264. ISBN 80-242-1401-6. Himmler, který chtěl vyjednávat se západními spojenci, však zjistil, že jak Eichmann, tak velitelé a dozorcí z koncentračních táborů nyní zabíjejí Židy hladem či vyčerpávající prací, posléze i na pochodech smrti, kde lidé umírali hladu, vyčerpáním, kulkou. *ibid.* s. 518.

¹¹⁶ Po přepadení Sovětského svazu zahájil na nově dobytých územích činnost „Wirtschaftsstabs Ost“. Pod patronací Vrchního velení wehrmacht (OKW) usilovali pracovníci této služebny o jejich ekonomické ovládnutí. Deklarovaným cílem byla bezohledné využití veškerých sovětských hospodářských zdrojů pro vedení německé války. Dostupné z <http://www.bundesarchiv.de/DE/Content/Virtuelle-Ausstellungen/Wirtschaftsstab-Ost-1941-1944/wirtschaftsstab-ost-1941-1944.html>, stav 2. 5. 2018.

¹¹⁷ MICHLAKA, Wolfgang. (Hrsg.) *Deutsche Geschichte 1933 – 1945. Dokumente zur Innen- und Außenpolitik*. Frankfurt am Main 1994, s. 307n. ISBN 3-596-11251-6.

¹¹⁸ ARLZ (Auflockerung, Räumung, Lähmung, Zerstörung – útlum, vyklizení, ochromení, zničení). Plán ARLZ byl v Německu vyhlášen 6. září 1944, v Protektorátu Čechy a Morava 14. prosince 1944.

¹¹⁹ „Když ztratíme válku, ztratíme i národ. Není nutné brát ohled na potřeby pro další primitivní žití. Lepší je naopak je zničit, protože národ se ukázal jako slabý a budoucnost patří výlučně silnějšímu východnímu národu. Ti, co zbudou, budou i tak méněcenní, protože ti dobří padli.“ Hitler ke Speerovi v březnu 1945. Jeden z přítomných generálů naléhal na Hitlera, že je nemožné provádět evakuaci statisíců lidí. Doprava se již dávno zhroutila. S Hitlerem to nehnulo. „Tak ať maširujou pěšky!“ (...) „Už nemůžeme brát ohled na obyvatelstvo,“ odpověděl. In: SPEER, Albert. *V srdci Třetí říše*. Brno 1996, s. 410n. ISBN 80-85914-20-4.

¹²⁰ WETTE, Wolfram. *Wehrmacht. Obrazy nepřítelů, vyhlazovací válka a legendy*. Praha 2006 s. 172. ISBN 80-7203-8011-1.

S ohledem na zhroucení středního úseku východní fronty byla otázka likvidace a evakuace koncentračních táborů regulována směrnicí Říšského vedoucího SS, Heinrich Himmlera, již 17. června 1944. Obavy mu způsobilo především nebezpečí možných vězeňských vzpour a zřejmé ohrožení věznic přiblížováním nepřítele. Regulace se původně neměla týkat táborů na západě, ovšem po úspěšné spojenecké invazi byla tato opatření přenesena i tam. V Generálním gouvernementu vydal odpovídající směrnicí velitel SIPO a SD 20. července 1944. V ní (opětovně) nařídil udržování co nejnižšího stavu vězňů. Pokud nebude možné provést zkrácené řízení dle stanného práva či vězně propustit, je třeba je co nejrychleji transportovat do koncentračních táborů. „Při nečekaném vývoji situace, která znemožní odtransportování vězňů, musí být osazenstvo věznic likvidováno a zastřelení musí být dle možnosti odklizeni (spálení, vyhození do vzduchu apod)“. (...) V každém případě musí být zabráněno, aby osazenstvo věznic nebo židé byli osvobozeni o nepřítele nebo mu padli živí do rukou.“¹²¹ Na východě byla 22. července provedena evakuace tábora Lublin – Majdanek, na západě byly v září 1944 evakuovány tábory Natzweiler a Herzogenbusche, a to relativně dlouho před přiblížením fronty.¹²² Zásadní rozkazy byly jako obvykle zahaleny do obvyklé nacionálně socialistické novořeči, která měla zastřít realitu. Ačkoli i tehdy existoval rozdíly mezi „evakuací“ a „likvidací“, „zrušením“, „transportem“, „přeložením“, výsledek se nikterak nelišil. Všichni „trestanci“ platili nadále za nebezpečné rasové či politické protivníky, kteří musí být zničeni. Zmíněný Himmlerův výnos ze 17. června 1944 dále určoval podmínky, za kterých začnou platit pohotovostní, „evakuační“ a vyklizovací opatřování. Jako první měly být bezpečna uložena a později zničena táborová dokumentace. Ne vždy a ne všude se to podařilo: v koncentračním táboře Flossenbürg se americkým vojákům podařilo zajistit významnou část dokumentace, a to i té, která sem byla svezena z jiných táborů.

Snaha zničit důkazy o genocidě vedla k tomu, že vyhlazovací tábory v Polsku byly urychleně uzavírány a vyklíženy. Nejprve měli zmizet vězni, pak i písemné doklady o nich, nakonec i zařízení, jež způsobilo jejich smrt. Stopy po zločinech tak měly být beze zbytku odstraněny. Ve všech zbývajících koncentračních táborech bylo v lednu 1945 vězněno více než 700 tisíc lidí. Nejvíce z nich Židů. Tito očití svědkové byli nejobtížnějším a nejnebezpečnějším dědictvím bestiální vlády Třetí říše. Na jejich vyvraždění na místě však již nezbýval dostatek času. Proto byla zahájena akce, která vešla do dějin jako „pochody smrti“. ¹²³ Němci se ocitli v situaci, kdy mohli vězně buď přestěhovat, anebo propustit. Toto řešení však pro ně – a možná nejen kvůli Himmlerovu rozkazu – nepřicházelo v úvahu. První fáze „evakuace“ začala již v létě roku 1944, kdy se Rudá armáda blížila k táborům v západní části Sovětského svazu a na východě Polska. Druhá etapa trvala od ledna do března 1945, kdy došlo k obrovskému stěhování táborových vězňů a jejich německých dozorců zpátky do Německa. Osvětim, Gross Rosen a další obří táborové komplexy v západním Polsku a východní části Německa byly vyklíženy a vězni, kteří přežili, se plahočili – a někdy i jeli na otevřených vagonech – zmrzlou krajinou do jiného přeplněného vězení, které se ještě nacházelo pod německou kontrolou.¹²⁴

Po faktickém zhroucení Třetí říše se „konečné řešení“ – zejména mezi příslušníky SS – přeměnilo ve snahu zabít jakékoli Žida, který ještě zbýval. Esesáci vyvinuli nemalé úsilí, aby z frontových oblastí vyvedli kolony Židů, a tak získali čas je zavraždit. K jediné výjimce došlo v Ebensee, pobočném táboře Mauthausenu, kde příslušníci SS odmítli postřílet 30 000 Židů, kteří nechtěli vejít do tunelu, v němž měli být vyhozeni do vzduchu....¹²⁵

¹²¹ ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. Praha – Litomyšl 2003, s. 299. ISBN 80-7185-5367-7.

¹²² *ibid*, s. 298.

¹²³ Dle německých odhadů činila sovětská vojenská převaha před lednovou ofenzívou v pěchotě 11:1, v tankových jednotkách 7:1, dělostřelectvu 15:1 a letectvu neuvěřitelných 20:1. HOYT, Edwin, P. *Hitlerova válka. Druhá světová válka ve světle plánů a rozhodnutí Adolfa Hitlera*. Praha, Plzeň 2003, s. 360. ISBN 80-7306-069-8.

¹²⁴ HÖSS, Rudolf. *Velitelem v Osvětimi. Autobiografické zápisky*. Praha 2006, s. 186. ISBN 80-200-171-3.

¹²⁵ JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*. Praha 1995, s. 489. ISBN 80-85336-31-6.

Vysvětlení se hledá jen těžko a nenabízí ho ani **Hitlerova politická závěť** z 29. dubna roku 1945, která ukazuje jeho posedlost, umanutost, nenávisť. Vysvětlením však přesto není. Ještě méně pochopitelné je chování četných Němců, jimž často při vyhlazování Židů pomáhali i příslušníci dalších národů. A není to minulost: v Evropě 21. století opět výrazně narůstá antisemitismus...

„Není pravda, že jsem já nebo kdokoli jiný v Německu chtěl v roce 1939 válku. Byla chtěna a podněcována výhradně oněmi státníky, kteří buď byli židovského původu, nebo pro židovské zájmy pracovali. Učinil jsem přespříliš nabídek na omezení zbrojení, které potomstvo nebude schopno do konce věků zapřít, než aby na mně mohla být svalena zodpovědnost za vypuknutí války. Nikdy jsem si nepřál, aby po první neblahé světové válce vypukla druhá proti Anglii a dokonce i proti Americe. Přejdou staletí, ale z ruin našich měst a uměleckých památek se obnoví nenávisť posledního zbytku zodpovědného národa proti tomu, komu vděčíme za vše: mezinárodnímu Židovstvu a jeho pomocníkům!

Především zavazuji vůdce národa a osazenstvo k úzkostnému dodržování rasových zákonů a nemilosrdnému odporu proti světovým travičům všech národů – světovému Židovstvu.”¹²⁶

¹²⁶ *Politická závěť Adolfa Hitlera*. Dostupná z: <https://www.fronta.cz/dokument/politicka-zavet-adolfa-hitlera>, stav 16. 10. 2018.

Seznam použité literatury:

Tištěné zdroje:

Der grosse Brockhaus. Handbuch des Wissens in zwanzig Bänden. Dritter Band. Ble – Che. Leipzig 1929.

Der grosse Brockhaus. Handbuch des Wissens in zwanzig Bänden. Siebenter Band. Gas – Gz. Leipzig 1930.

Der grosse Brockhaus. Handbuch des Wissens in zwanzig Bänden. Dreizehnter Band. Mue – Ost. Leipzig 1932.

Der neue Brockhaus. Zweiter Band. F – K. Leipzig 1937.

Harenberg Schlüsseldaten 20. Jahrhundert. Dortmund 1993, ISBN 3-611-00316-6.

ALY, Götz. *Hitlerův národní stát. Loupení, rasová válka a nacionální socialismus.* Praha 2007, ISBN 978-80-7203-918-0.

BREITMAN, Richard. „Architekt konečného řešení“. *Himmler a vyvraždění evropských Židů.* Praha 2004, ISBN 80-7203-629-7.

BROSZAT, Martin. *Der Staat Hitlers,* München 2000, ISBN 3-423-30172-4.

CRAIG, Gordon., A.: *Deutsche Geschichte 1866 – 1945: Vom Norddeutschen Bund bis zum Ende des Dritten Reiches.* München 1989, ISBN 3-406-07815-X.

FREI, Norbert. *Der Führerstaat. Nationalsozialistische Herrschaft 1933 bis 1945.* München 2002, ISBN 3-423-30785-4.

GELLATELY, Robert. *Kdo podporoval Hitlera. Společenský souhlas a režimní nátlak v nacistickém Německu.* Praha 2003, ISBN 80-7260-082-6.

GOLDHAGEN, Daniel, Johann. *Hitlerovi ochotní katani. Obyčejní Němci a holokaust.* Praha 1997, ISBN 80-7106-206-5.

HAMANNOVÁ, Brigitte. *Hitlerova Vídeň. Diktátorova učednická léta.* Praha 1999. ISBN 80-7260-003-6.

HELLWIG, Gerhard, LINNE Gerhard. *Daten der Weltgeschichte. Von der Altsteinzeit bis heute.* München 1988.

HILBERG, Raul. *Pachatelé, oběti, diváci. Židovská katastrofa 1933 – 1945.* Praha 2002, ISBN 80-7203-472-3.

HITLER, Adolf. *Mein Kampf.* München 1939.

JAWORSKI, R.: *Na stráži němectví nebo v postavení menšiny. Sudetoněmecký národnostní boj ve vztazích výmarské republiky a ČSR.* Praha 2004, ISBN 80-86239-09-8.

JOHNSON, Paul. *Dějiny dvacátého století.* Praha 1991. ISBN 80-85336-07-3.

JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa.* Praha 1995, ISBN 80-85336-31-6.

KERSHAW, Ian. *Hitler. 1889 – 1936: Hybris.* Praha 2004, ISBN 80-7203-581-9.

KLEMPERER, Viktor. *Deníky 1933 – 1941. Chci vydat svědectví I.* Praha – Litomyšl 2002, ISBN 80-7185-463-8.

KOONZOVÁ, Claudia. *Svědění nacizmu.* Praha 2009, ISBN 978-80-7249-233-6.

MICHLAKA, Wolfgang. (Hrsg.) *Deutsche Geschichte 1933 – 1945. Dokumente zur Innen- und Außenpolitik.* Frankfurt am Main 1994, ISBN 3-596-11251-6.

NOLTE, Ernst. *Fašismus ve své epoše.* Praha 1998, ISBN 80-7203-107-4.

- OLENHUSEN, Albrecht, Götz von. *Die „nichtarischen“ Studenten an den deutschen Hochschulen. Zur nationalsozialistischen Rassenpolitik 1935—1945.* In: Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte, Heft 2/1966.
- OSTERLOH, Jörg. *Nationalsozialistische Judenverfolgung im Reichsgau Sudetenland 1938 – 1945.* München 2006, ISBN 3-486-57980-0.
- OVERESCH, M., SAAL: *Das III. Reich 1933 – 1939. Eine Tageschronik der Politik. Wirtschaft. Kultur.* Augsburg 1991, ISBN 3-89350-349-8.
- PADFIELD, Peter. *Himmler. Reichsführer SS.* Praha 1996, ISBN 80-7198-283-0.
- PICKER, Henry. *Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier.* Frankfurt / M – Berlin 1989, ISBN 3-550-07615-0.
- PLETICHA, Heinrich (Hrsg.) *Deutsche Geschichte. Bismarck-Reich und Wilhelminische Zeit 1871 – 1918.* Gütersloh 1993, ISBN 3-570-03764-9.
- REUTH, Ralf, Georg. *Hitlerova nenávist k Židům. Kliše a skutečnost.* Praha 2011, ISBN 978-80-249-1519-7.
- REUTH, Ralf, Georg. (Hrsg.): *Joseph Goebbels Tagebücher. Band 2: 1930 – 1934.* München 1999, ISBN 3-492-04115-9.
- ROSEMAN, Mark. *Setkání ve vile u jezera.* Praha 2003. ISBN 80-86569-45-4.
- PADFIELD, Peter. *Himmler. Reichsführer SS.* Praha 1996, ISBN 80-7198-283-0.
- SMELSER, Roman. *Das Sudetenproblem und das Dritte Reich 1933 – 1938.* München, Wien 1980, ISBN [3-486485814](#).
- SMELSER, Roman; SYRING, Enrico; ZITELMANN, Rainer; (Hrsg.) *Die braune Elite II. 21 weitere biographischen Skizzen.* Darmstadt 1993, s. 80 – 91. ISBN3-534-80122-9.
- SNYDER, Timothy. *Černá zem. Holocaust. Historie a varování.* Praha – Litomyšl 2015, ISBN 978-80-7260-322-0.
- SNYDER, Timothy. *Krvavé země. Evropa mezi Hitlerem a Stalinem.* Praha – Litomyšl, Praha 2013, ISBN 978-80-7432-2549-9 (Paseka), 978-80-7260-280-3 (Prostor).
- TYRREL, Albrecht. *Führer befiehl... Selbstzeugnisse aus der „Kampfzeit“ der NSDAP.* Bindlach 1991, ISBN 3-8112-0694-X.
- WALTERS, Guy. *Berlínské hry. Olympijský sen ukradený Hitlerem.* Praha 207 ISBN 978-80-7381-207-2.
- WISTRICH, Robert. *Wer war wer im Dritten Reich? Ein Biographisches Lexikon. Anhänger, Mitläufer, Gegner aus Politik, Wirtschaft und Militär, Kunst und Wissenschaft.* Frankfurt am Main, 1987. ISBN3-596-24373-4.
- WULF, J. *Presse und Funk im Dritten Reich: Eine Dokumentation.* Frankfurt/M; Berlin 1989, ISBN 3-550-07055-1.
- ZENTNER, Christian, BEDÜRFTIG, Friedemann. (Hrsg.) *Das grosse Lexikon des Dritten Reiches.* München 1985, ISBN 3-517-00834-6.

Webové zdroje:

Rasa. Dostupné z: <https://wikisofia.cz/wiki/Rasa>, stav 25. 10. 2018.

BUDIL, Ivo. T. *Arthur Gobineau a vznik moderního rasizmu. Odlišnost vzpírající se jednoduchému řešení.* Dostupné z:

<https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2008/cislo-6/arthur-gobineau-vznik-moderniho-rasizmu.html>, stav 20. 11. 2018.

Wilhelm Marr. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_Marr, stav: 29. 8. 2018.

Mýtus 20. století jako předpoklad vzniku nacistické ideologie a následné praxe. Dostupné z: <http://dejepis.info/?t=187>, stav: 25. 11. 2018.

Adolf Stoecker. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Adolf_Stoecker, stav 16. 10. 2018.

Der „Berliner Antisemitismusstreit“, dostupné z <https://www.dhm.de/lemo/kapitel/kaiserreich/antisemitismus/der-berliner-antisemitismusstreit.html>, Stav 12. 9. 2018.

Dostupné z http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/deu/411_Treitschke_Juden%20sind%20Unglueck_112.pdf. Stav: 10. 10. 2018

„Dnes bojkot, pak lhůta do středy.“ Dostupné z <http://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/index.php?id=dfg-viewer&set%5Bmets%5D=http%3A%2F%2Fcontent.staatsbibliothek-berlin.de%2Fzefys%2FSNP2719372X-19330401-0-0-0-0.xml>, stav 15. 9. 2018.

Verordnung des Reichspräsidenten zum Schutz von Volk und Staat (28. 02. 1933), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: <http://www.documentArchiv.de/ns/rtbrand.html>, stav 12. 11. 2018.

Gesetz zur Behebung der Not von Volk und Reich (24. 03. 1933), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: <http://www.documentArchiv.de/ns/ermaecht.html>, stav: 12. 11. 2018.

Gesetz gegen die Neubildung von Parteien (14. 07. 1933), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: <http://www.documentArchiv.de/ns/partieverbot.html>, stav 12. 11. 2018.

Gesetz über das Staatsoberhaupt des Deutschen Reichs (01. 08. 1934), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: <http://www.documentArchiv.de/ns/stobrhpt.html>, stav: 12. 11. 2018.

Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums (07. 04. 1933), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: <http://www.documentArchiv.de/ns/beamtenenges.html>, stav: 12. 9. 2018.

Gesetz über den Widerruf von Einbürgerungen und die Aberkennung der deutschen Staatsangehörigkeit (14. 07. 1933), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: http://www.documentArchiv.de/ns/1933/deutsche-staatsangehoerigkeit_ges.html, stav: 15. 6. 2018.

„Die Entrechtung und Vertreibung jüdischer Ärzte aus Deutschland“. Dostupné z: <http://aerzte.erez-israel.de/deutschland-1933/>, stav 19. 10. 2018.

TAUCHEN, Jaromír, ŠKODOVÁ Lenka. *Nucené sterilizace ve Třetí říši – zločin na základě zákona.* Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2008/files/pdf/history/tauchen_jaromir_skodova_lenka.pdf, stav: 20. 10. 2018.

Program NSDAP: 4. Staatsbürger kann nur sein, wer Volksgenosse ist. Volksgenosse kann nur sein, wer deutschen Blutes ist, ohne Rücksichtnahme auf Konfession. Kein Jude kann daher Volksgenosse sein. Dostupné z: <http://www.documentarchiv.de/wr/1920/nsdap-programm.html>, stav: 25. 6. 2018.

Reichskulturkammergesetz (Zákon o říšské kulturní komoře). Dostupný z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=dra&datum=19330004&seite=00000661&zoom=2>.

Reichsbürgergesetz (15. 09. 1935), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: <http://www.documentArchiv.de/ns/nbgesetze02.html>, stav: 15. 9. 2018.

Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre (15. 09. 1935), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: <http://www.documentArchiv.de/ns/nbgesetze01.html>, stav: 15. 9. 2018.

Vierte Verordnung zum Reichsbürgergesetz (25. 07. 1938), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: http://www.documentArchiv.de/ns/1938/reichsbuergergesetz_vo04.html, stav: 15. 8. 2018.

Fünfte Verordnung zum Reichsbürgergesetz (27. 09. 1938), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: http://www.documentArchiv.de/ns/1938/reichsbuergergesetz_vo05.html, stav: 15. 8. 2018.

Verordnung über Reisepässe von Juden (05. 10. 1938), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: <http://www.documentArchiv.de/ns/jdnpass.html>, stav: 15. 8. 2018.

Zweite Verordnung zur Durchführung des Gesetzes über die Änderung von Familiennamen und Vornamen (17. 08. 1938), in: documentArchiv.de [Hrsg.], URL: http://www.documentArchiv.de/ns/1938/juedische-namen_vo02.html, stav: 15. 8. 2018.

Hitler: „... die Vernichtung der jüdischen Rasse in Europa“. Erklärung Adolf Hitlers vor dem Großdeutschen Reichstag am 30. Januar 1939. Dostupné z: http://www.kurt-bauer-geschichte.at/PDF_Lehrveranstaltung%202008_2009/20_Hitlerrede_1939-01-30.pdf. Stav 25. 10. 2018.

Die Durchführung des rassenideologischen Programms im Kriege. in: Informationen zur politischen Bildung, Folge 123/126/127 „Nationalsozialismus“, s. 61 – 67. Bonn 2001. ISSN 0046-9408.

Protokol z konference ve Wannsee. Dostupné z <https://www.holocaust.cz/zdroje/dokumenty/konecne-reseni-zidovske-otazky-2/protokol-z-konference-ve-wannsee/>, stav 21. 10. 2018.

„Wirtschaftsstabs Ost“ Dostupné z <http://www.bundesarchiv.de/DE/Content/Virtuelle-Ausstellungen/Wirtschaftsstab-Ost-1941-1944/wirtschaftsstab-ost-1941-1944.html>, stav 2. 5. 2018.

Politická závět' Adolfa Hitlera. Dostupná z: <https://www.fronta.cz/dokument/politicka-zavet-adolfa-hitlera>, stav 16. 10. 2018.

Z knihy: FRITZOVÁ, M. PEŠKOVÁ, M. BREITFELDER, M. *Interkulturalita a národnostní menšiny v teorii i praxi: témata, historie, biografie, holocaust.* 1. vyd. Praha : ViaCentrum, 2019, 164 s. ISBN: 978-80-87646-26-7